

Tukuseto-sihteeristö

Kilpailukyvyyn seuranta Tulo- ja kustannuskehityksen selvitystoimikunnassa

Kilpailukykyöryhmän loppuraportti

Kilpailukyvyin seuranta Tulo- ja kustannuskehityksen selvitystoimikunnassa

1 Johdanto / toimeksianto	3
2 Taloudellisen toimintaympäristön muutos ja kilpailukyvyin arviointi	4
2.1 Globaalin työnjaon syventyminen ja kilpailukyky	4
2.2 Euroalueen jäsenyys	4
3 Taustaa kilpailukykyanalyysille	5
3.1 Ulkoinen tasapaino ja sen yhteys kilpailukykyyn	5
3.2 Vienti, tuonti ja vaihtotase	6
3.3 Talouden rahoitusasema sektoreittain	8
3.4 Kannattavuus ja kilpailukyky	10
3.5 Suomen ulkomaankaupan maa- ja tuoterakenne	11
4 Kilpailukyvyin mittaaminen	13
4.1 Valuuttakurssi-indikaattorit	13
4.2 Onko ”avoimen sektorin kustannuskilpailukyky” edelleen lähtökohtana	17
4.3 Toimikunnan perinteinen kilpailukykykehikko	17
4.4 Eri yksikkötyökustannuskäsitteet	19
4.5 Välituotepanosten hinnat	19
4.6 Suomen talouden hintakilpailukyky ja viennin markkinaosuudet	22
5. Johtopäätöksiä ja ehdotus uudeksi seurantakehikoksi	23
5.1 Tukuseton uusi kilpailukykyindikaattori	24
5.2 Muut seurattavat indikaattorit	26
5.3 Toimialakohtainen kilpailukyvyin seuranta	27

1 Johdanto / toimeksianto

Tulo- ja kustannuskehityksen toimikunta päätti kokouksessaan 14.4.2010 perustaa työryhmän, jonka tehtävänä on laatia ehdotus toimikunnan kilpailukykyseurannan uudistamiseksi. Uusi kilpailukykyyn seurantakehikko integroidaan soveltuvin osin jo kesäkuun 2010 määräaikaissäraporttiin ja sen taustat ja perustelut kootaan erilliseen työryhmän loppuraporttiin. Työryhmän jäsenet ovat Jani Heikkinen (TK), Eugen Koev (Akava), Mikko Spolander (SP) ja Penna Urrila (EK), ja sen toimintaa on sihteeristön puolesta koordinoinut Meri Obstbaum (VM).

Toimikunta on aiemmin raportoinut kilpailukykyyn kehityksestä vertaamalla tehdasteollisuuden (myös pl. sähkötekninen teollisuus) yksikkötyökustannusten kehittymistä Suomessa suhteessa 14 OECD-maasta koottuun vertailuryhmään. Toimikunnan raporteissa on viime keväästä alkaen laajennettu kilpailukykytarkastelua myös muihin reaalsiin valuuttakurssi-indekseihin, jotka ovat vakiintuneita kustannuskilpailukykyyn mittareita. Työvoimakustannusten ja yksikkötyökustannusten kehitystä Suomessa ja euroalueella on myös selvitetty aiempaa laajemmin komission aineistoon (ml. suhdanne-ennuste) perustuen.

Toimikunnan piirissä on toivottu kilpailukykytarkastelun terävöittämistä lisäksi seuraavilla alueilla:

- Kotimaisten kustannustekijöiden vaikutus vientiteollisuuteen ja sen kilpailukykyyn
- Tuottajahintojen kehitys kotimaan ja vientihintojen osalta
- Tuottavuuden merkitys palkanmuodostukselle

Toimikunnan kokouksessa 14.4.2010 hyväksytyn toimeksiannon mukaan kilpailukykyhankkeessa tulitotta kantaa seuraaviin kysymyksiin:

- Miten Suomen taloudellisen toimintaympäristön muutos (rahaliitto, globalisaatio) ovat muuttaneet kilpailukykyyn arviointia?
- Toimikunnan raporteissa käytettävän kilpailukykyyn käsitteen selkeyttäminen. Onko lähtökohtana edelleen ”avoimen sektorin kustannuskilpailukykymittari”?
- Komission kilpailukykyindikaattorit on perusteltua säilyttää raportoinnissa, koska niillä voidaan laaja-alaisesti ja vertailukelpoisesti kuvata *mennyttä kehitystä*. Näiden indikaattoreiden, jotka mittaavat suhteellisia hintoja samassa valuutassa, rakennetta tulee kuitenkin avata paremmin, vaikka ne ovatkin vakiintuneita kustannuskilpailukykyyn mittareita. Esimerkiksi jako komponentteihin voisi olla hyödyllinen.
- Toimikunnan aiemmin käytössä ollut kehikko tulisi päivittää vastaamaan läheisemmin komission käyttämiä yhtenäisiä laskentaoletuksia sekä Suomen ulkomaankaupan nykyrakennetta. Joka tapauksessa kilpailukykyyn *tulevan kehityksen* arvioimiseksi on syytä ylläpitää omaa indikaattoria, joka käyttää VM:n ennustelukuja.
- Miten suhtaudutaan toimialoittaisiin kustannuskilpailukykyindikaattoreihin? Etlä on indikoinut, että he voisivat tuottaa näitä toimikunnalle, mutta tämä merkitsisi lisäkustannusta.
- Välitön kehittämiskohde raportoinnissa on toimikunnan teksteissä esiintyvien yksikkötyökustannuskäsitteiden yhtenäistäminen mahdollisimman pitkälle komission käyttämän määritelmän mukaisiksi (palkansaajakorvaukset/palkansaajat)/(BKT/työlliset).
- Kustannuskehitykseen pitäisi kiinnittää monipuolisemmin huomiota. Tämä koskee sekä kuvamateriaalia että eri kustannusindikaattoreiden kohdalla selkeää kommunikointia siitä, mitä ne mittaavat ja mihin tarkoitukseen niitä voidaan käyttää. Kuluttajahintojen ohella voitaisiin raportoida ainakin tuottajahintojen ja vaihtosuhteen kehityksestä.
- Ryhmä / toimikunta voisi lisäksi keskustella arvonlisäyksen deflaattorien käyttökelpoisuudesta kustannuskehityksen seurannassa (vrt. Ruotsin malli).

2 Taloudellisen toimintaympäristön muutos ja kilpailukyvyn arviointi

2.1 Globaalin työnjaon syventyminen ja kilpailukyky

Suomi on muiden kehittyneiden talouksien tavoin päässyt hyötymään globalisaation tuomista uusista kaupankäynti- ja investointimahdollisuuksista. Samalla kehittyvät maat erityisesti Aasiassa ovat ryhtyneet kilpailemaan samoilla markkinoilla, mikä näkyy yleisesti kehittyneiden maiden markkinaosuuksien supistumisena.

Siinä missä hintakilpailukyky oli vielä 1990-luvun loppupuolella melko hyvä indikaattori esimerkiksi euroalueen vientimarkkinoiden kehityksestä, viimeisen kymmenen vuoden ajan tämä korrelaatio on heikentynyt¹. Ulkomaankaupan erikoistumisrakenteen ja muiden rakenteellisten tekijöiden merkitys on kasvanut. Kauppavirtojen mittaritkaan eivät aiemmalla tarkkuudella kuvaa globalisaatioon liittyvää sopeutumista juuri tuotantoprosessien kansainvälistymisen vuoksi. Voidaankin sanoa, että kansainvälisen työnjaon syventyminen ja tuotantoketjujen yhä suurempi fragmentoituminen on monimutkaistanut kansantalouden kilpailukyvyn määrittämistä ja mittaamista.

Yleisesti kilpailukyky mielletään maan menestymisenä kansainvälisillä markkinoilla. Kilpailukykyä arvioidaan erilaisilla hinta- ja kustannusindikaattoreilla, ja arviota täydennetään kvalitatiivisilla menestystekijöillä. Nämä reaalisen kilpailukyvyn osatekijät, eli tuottavuutta parantavat rakenneuudistukset, tuotteiden laatu, liiketoimintaosaaminen, yms., joilla on kiistaton vaikutus – etenkin pitkällä aikavälillä – maan tuotantotoiminnan kannattavuuteen ja menestykseen maailmanmarkkinoilla, jätetään pääosin tämän tarkastelun ulkopuolelle. Tuottavuutta käsitellään siltä osin kuin se liittyy kustannuskilpailukyvyn arviointiin. Yksikkötyökustannustarkastelujen kautta tuottavuus on jo aiemminkin ollut osa toimikunnan kustannuskilpailukyvyn arviointia.

Toinen, laajempi näkökulma kilpailukykyyn perustuu maan ostovoimaan eli asukasta kohden kerättyyn kansantuotteeseen. Jos ajatellaan, että kilpailukyvyn tärkein mitta on kyky kerryttää talouskasvua, kilpailukyky perustuu pitkällä aikavälillä tuottavuuden kasvuun. Tuottavuuden kasvu on tulevaisuudessa entistä tärkeämpi tekijä, kun talouskasvun toinen osatekijä eli työvoima alkaa väestön ikääntymisen vuoksi pienentyä.

Tuottavuuden näkökulmasta olennaista on, että suomalaiset yritykset pystyvät tuottamaan ja kehittämään laadultaan korkeatasoisia, korkean arvonlisäyksen tuotteita sekä muuttamaan toimintatapojaan mahdollisimman nopeasti uusien innovaatioiden mahdollistamassa tahdissa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei kustannuskehityksellä olisi väliä. Vaikka ratkaisu kiristyvään kilpailuun ja nopeasti muuttuviin markkinoihin edellyttää laaja-alaista tuottavuuden parantamiseen perustuvaa talousstrategiaa, hyvä kustannuskilpailukyky on myös välttämätön keino kilpailuasemiemme turvaamiseksi. Erityisesti lyhyellä aikavälillä, maiden ja niissä toimivien yritysten menestyminen kansainvälisessä kilpailussa riippuu hinnoista ja kustannuksista, ml. palkoista.

2.2 Euroalueen jäsenyys

Euroalueen hinta-, kustannus- ja kilpailukykykehitys on rahaliiton olemassaolon ajan lähentymisen sijasta eriytynyt². Viimeaikaiset tapahtumat Euroopassa ovat nostaneet erityisen selvästi esiin makrovakautta, ulkoista tasapainoa ja kilpailukykyä koskevia rakenteellisia ongelmia. EU:n piirissä ja erityi-

¹ Ks. mm. di Mauro, F. – Forster, K. (2008): “Globalisation and the competitiveness of the euro area”, ECB Occasional Paper No. 97

² Ks. European Commission: ”Quarterly report on the euro area”, Volume 8 No 1 (2009) ja Volume 9 No 1 (2010) sekä ”Surveillance of intra-euro-area competitiveness and imbalances”, European Economy 1/2010

sesti euroalueella talouspolitiikan seuranta ja koordinaatio onkin kohdistumassa jatkossa julkisen talouden ohella myös kilpailukykyyn ja makrovakauteen.

Osittain euroalueen rakenteellisten ongelmien syynä on rahaliiton jäsenyys, johon ei ole liittynyt riittävää kontrollia. Kansantalouksien tasapainottomuudet ovat voineet muodostua suuriksi ilman että korotason kohoaminen tai valuutan devalvoituminen olisivat niitä korjanneet. Oman rahan ja tiukemman ulkoisen velkaantumisrajoitteen oloissa eräissä maissa koetut vaihtotaseen alijäämän kasvut olisivat johtaneet devalvaatiospekulaatioon, rahoitusmarkkinoiden kiristymiseen ja lopulta valuutan ulkoisen arvon heikkenemiseen, mutta rahaliiton jäsenenä tällaista kustannuskierteen katkaisevaa rahoitusmarkkinoiden automatiikkaa ei ole.

Rahaliiton jäsenyys korostaakin tarvetta seurata laaja-alaisesti kilpailukykyyn kehittymistä, koska kilpailukykyongelmien aiheuttamien tasapainottomuuksien korjaaminen on jälkikäteen hidasta ja vaikeaa. Hinta- ja kustannuskilpailukykyyn mittaamisen ja arvioinnin lisäksi tässä selvityksessä tarkastellaan kilpailukykyyn, ulkoisen tasapainon ja makrotalouden kehityksen välisiä yhteyksiä, joiden avulla voidaan laaja-alaisemmin arvioida onko talous kestävällä pohjalla. Tässä tarkastelussa verrataan Suomen kilpailukykyasetelmiä myös muihin euroalueen jäsenvaltioihin.

3 Taustaa kilpailukykyanalyysille

3.1 Ulkoinen tasapaino ja sen yhteys kilpailukykyyn

Kansantalouden ulkoisen tasapainon seuranta on yksi tapa tarkastella kilpailukykyyn kehitystä. Taustalla on ajatus, että yritysten asettamat hinnat, jotka osaltaan heijastavat tuotantokustannuksia ja toimialan kilpailutilannetta, yhdessä valuuttakurssien kanssa, määrittävät kansantalouden hintakilpailukykyyn. Hintakilpailukyky tässä perinteisessä merkityksessä puolestaan vaikuttaa vientiteollisuuden menestymiseen kansainvälisillä markkinoilla ja kotimaisen tuotannon kykyyn kilpailla tuontituotteiden kanssa. Talouden ulkoinen tasapaino muodostuu toteutuneesta vienti- ja tuontikehityksestä.

Kotimainen säästämis- ja investointikäyttäytyminen ja ulkoinen tasapaino ovat toistensa vastinpareja. Vaihtotase on identtisesti toisaalta ulkomaankaupan ylijäämä, toisaalta säästämisen ja investointien erotus (eli rahoitusjäämä)³. Toisin sanoen nettovienti vastaa kotimaisen tuotannon ja kotimaisen kulutuksen erotusta. Jos tuotetaan enemmän kuin kulutetaan (nettovienti on positiivinen), jollekin talouden sektorille jää säästöjä. Vastaavasti suuret ja krooniset vaihtotaseen alijäämät, joita on joillain euroalueen maillakin ollut, voivat heijastaa sitä, että kansantalous kuluttaa jatkuvasti enemmän kuin tuottaa⁴.

Vaihtotaseen alijäämä ei aina ole seurausta kilpailukykyongelmista, vaan voi myös johtua muista tekijöistä, jotka aiheuttavat koko talouden rahoitusaseman heikkenemistä. Jos jokin kansantalous kuluttaa enemmän kuin tuottaa, sen vaihtotase on negatiivinen, vaikka sen hintakilpailukyky olisi hyvä. On siis ensin identifioitava heijastaako maan vaihtotasekehitys kilpailukykykehitystä vai jotakin muuta. Euroopan komission käynnistämässä euroalueen maiden kilpailukykyseurannassa on selvitetty ulkoisen tasapainon taustalla olevia tekijöitä ja nähdään, että euroalueen vaihtotaseiden eriytymisen taustalla on nimenomaan hintojen, kustannusten ja kilpailukykyyn eriytyminen.

Hintojen, kustannusten ja kilpailukykyyn eriytyminen on rakenteellisempi, pysyvämpi ja huolestuttavampi ulkoisen epätasapainon tekijä kuin suhdanneluonteinen vaihtotaseen epätasapaino. Usein ne

³ Vienti – tuonti + (nettomääräiset tuotantotekijäkorvaukset ja tulonsiirrot ulkomailta) = vaihtotaseen ylijäämä, ja toisaalta BKT – yksityinen kulutus – julkinen kulutus = vienti - tuonti

⁴ On kuitenkin huomattava, että vaihtotaseen vaje voi olla myös luonteva ilmiö nk. catching-up talouksissa. Vähemmän kehittyneisiin maihin virtaa ulkomaisia investointeja hyödyntämään sijoitusmahdollisuuksia, joita ei vähäisten kotimaisten säästöjen vuoksi pystytä hyödyntämään, ja tämä vauhdittaa talouskasvua. Negatiivista nettovientiä vastaa ulkomaisten sijoitusten myötä positiivinen pääomatase. Mm. komissio on analyysissään tehnyt eroa ”hyvien” ja ”huonojen” tasapainottomuuksien välille.

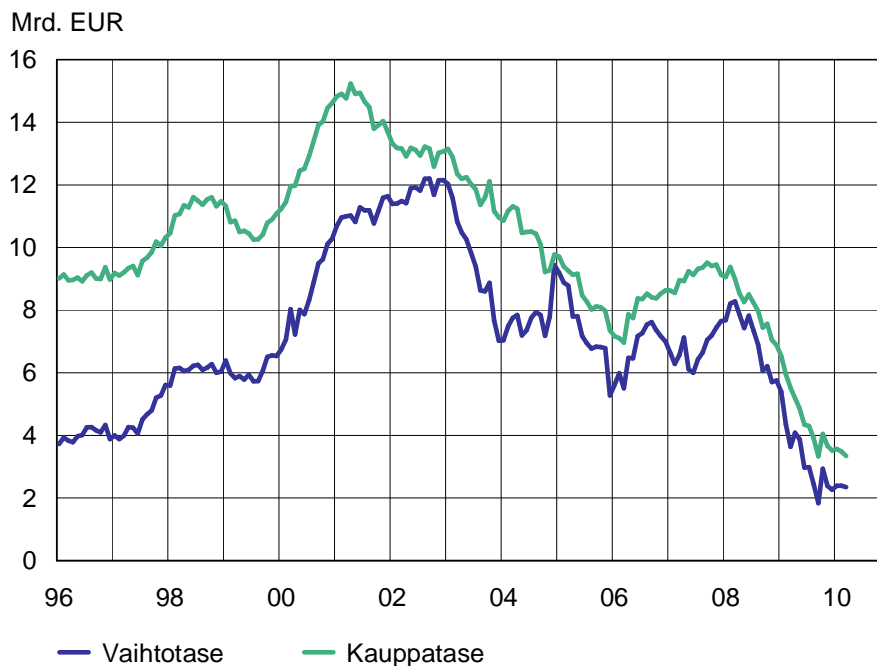
kuitenkin liittyvät toisiinsa siten, että kotimainen ylikuumeneminen johtaa suhdanneluonteiseen vaihtotaseen alijäämään, mutta myös kotimaisten kustannusten nousun kiihtymiseen ja tätä kautta vaikeasti korjattavaan hintakilpailukyvyyn heikkenemiseen.

Tässä luvussa kuvataan ensin Suomen viennin, tuonnin ja vaihtotaseen kehitystä sekä säästämis- ja investointikäyttäytymistä sektoreittain, myös suhteessa muuhun euroalueeseen. Samalla käydään läpi Suomen ulkomaankaupan erityispiirteitä, mm. tuote- ja maarakenne. Seuraavassa luvussa arvioidaan missä määrin Suomen ulkoisen tasapainon kehitys on ollut yhteydessä indikaattoreilla mitatun kilpailukyvyyn kehityksen kanssa. Lisäksi pyritään ulkomaankaupan rakenteen kautta identifioimaan mitä kansallisia erityispiirteitä olisi syytä seurata perinteisten indikaattorien ohella.

3.2 Vienti, tuonti ja vaihtotase

Vaikka Suomi on tehdasteollisuuden erikoistunut pieni avotalous⁵, sen ulkomaankaupan avoimuus viennin ja tuonnin yhteismäärän BKT-osuudella mitattuna on vain hieman euroalueen keskiarvoa korkeampi. Erityisesti nk. tuontipenetraatio⁶ on euroalueen keskiarvoa pienempi. Komission (2010) arvioiden mukaan osa ulkomaankaupan potentiaalista voi jäädä hyödyntämättä Suomen maantieteellisen sijainnin vuoksi. Yhtä kaikki Suomi on 1990-luvun lamasta toivuttuaan onnistunut ylläpitämään vahvaa vientiä ja vaihtotaseen ylijäämää. Suomen vaihtotase kääntyi 1990-luvun laman jälkeen nopeasti ylijäämäiseksi ja ylijäämä kasvoi vuoteen 2001 asti ollen tuolloin 8 %/BKT. Siitä lähtien ylijäämä on kuitenkin miltei yhtäjaksoisesti supistunut.

Ulkoinen tasapaino
12 kuukauden liukuva summa

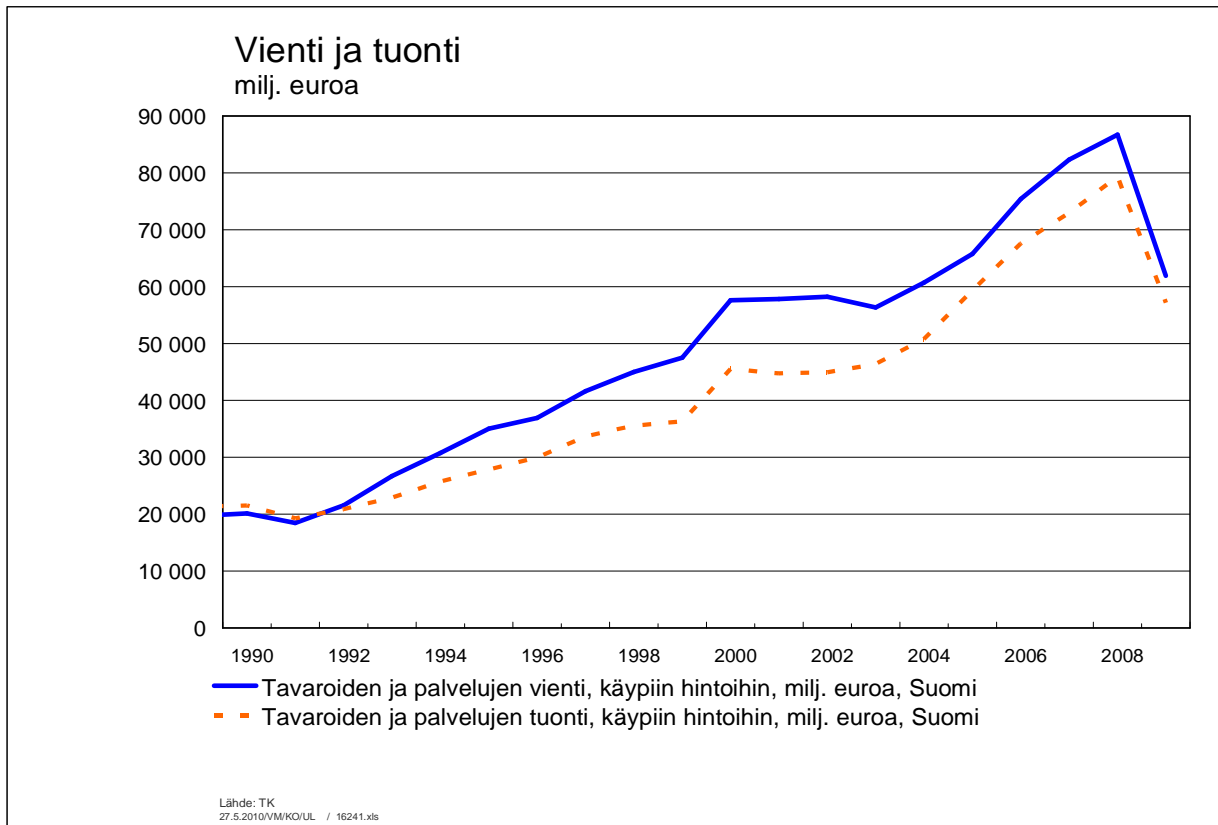
Lähde: Suomen Pankki
25.5.2010/2010:M3V/MKOML/21673.xls

⁵ Vuonna 2008 tehdasteollisuuden osuus arvonlisäyksestä oli Suomessa 33 %, kun euroalueen keskiarvo oli 22 %.

⁶ Tuontipenetraatioaste mitataan tuonnin ja kotimaisen kysynnän suhdelukuna. Se kuvaa sitä, kuinka suuri osa kotimaisesta kysynnästä kohdistuu tuontituotteisiin.

Suomen vienti on rakenteeltaan sellaista, että vientituotteiden tuotantoon tarvitaan paljon ulkomailta tuotuja välituotepanoksia. Tämän vuoksi viennin ja tuonnin muutokset liikkuvat Suomessa tyypillisesti varsin samansuuntaisesti. Suomen vaihtotaseen ylijäämän supistuminen 2000-luvun alkupuolelta vuosikymmenen puoliväliin asti johtui kuitenkin tuonnin vientiä nopeammasta kasvusta. Vuosina 2006-2008 vienti kasvoi nopeammin kuin tuonti kasvattaen hiukan vaihtotaseen ylijäämää, mutta kansainvälisen taantuman alettua Suomen vienti taas romahti enemmän kuin tuonti supistaen uudelleen ylijäämää.

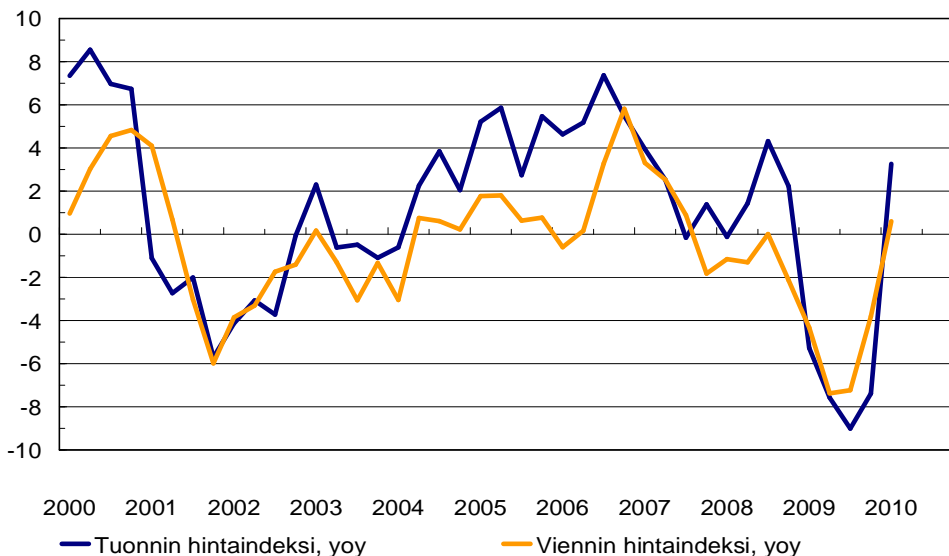
Viime vuoteen mennessä vaihtotaseen ylijäämä oli supistunut jo reiluun 2 miljardiin euroon, eli vajaaseen 1,5 prosenttiin bruttokansantuotteesta. Osa aivan viimeaikaisista muutoksista on suhdanneluonteista, mutta vaihtotaseen trendinomaisen supistuminen kuluvalle vuosikymmenellä voi muiden kotimaisten säästämis- ja investointikäyttäytymiseen vaikuttavien tekijöiden lisäksi liittyä myös kilpailukyvyen heikkenemiseen.

Tärkeä yksittäinen syy sille, että tuonnin *arvo* on 2000-luvulla kasvanut nopeammin kuin viennin *arvo* on tuontihintojen vientihintoja ripeämpi nousu (pienempi lasku) eli vaihtosuhteen heikkeneminen, viime vuoteen asti.

Viennin ja tuonnin hinta

neljännesvuosittain, muutos, %

Lähde: TK.

Tarkkaan ottaen vaihtotaseeseen luetaan tavara- ja palveluviennin ja –tuonnin lisäksi myös nettomääräiset tuotannon tekijäkorvaukset ja tulonsiirrot ulkomailta. Nämä yritysten monikansalliseen omistukseen liittyvät erät kääntyivät selvästi negatiivisiksi 1990-luvun taitteen kohdalla, lähinnä ulkomaisista lainoista maksettujen korkomenojen kasvun vuoksi, mutta niiden alijäämä supistui tasaisesti lähelle nolaa vuoteen 2006 asti. Viime vuosina nettomääräiset tuotannon tekijäkorvaukset ja tulonsiirrot ulkomailta, joihin korkokulujen lisäksi vaikuttavat olennaisesti yritys sektorin voittojen- ja osingonjako, ovat uudelleen kääntyneet enemmän alijäämäisiksi.

3.3 Talouden rahoitusasema sektoreittain

Suomi on yksi neljästä maasta euroalueella, joiden vaihtotase on ollut kuluvan vuosikymmenen ajan ylijäämäinen. Muissa euroalueen maissa, joilla on ylijäämäinen vaihtotase (DE, AT, NL), ylijäämä on 2000-luvun ajan kasvanut, eli kotimaiset sektorit yhteensä: julkinen sektori, yritykset ja kotitaloudet ovat kasvattaneet nettoluotonantoaan. Alankomaissa yritys sektorin rahoitusasema on parantunut tarkastelluista maista eniten, mutta kotitaloussektori on velkaantunut. Saksassa ja Itävallassa rahoitusaseman paraneminen on puolestaan johtunut sekä yritysten että kotitalouksien säästöjen investointeja suuremmasta kasvusta. Kotitalouksien säästämisen lisääntyminen näissä euromaissa on heijastunut kotimaisen kysynnän vaimentena, jota onkin pidetty keskeisenä selittävänä tekijänä vaihtotaseen ylijäämille. Erityisesti Saksan kohdalla tämä on liitetty erittäin maltilliseen, joinain vuosina negatiiviseen, reaali palkkojen kehitykseen.

Nettoluotonannon muutos talouden eri sektoreilla euroalueen ylijäämämaissa V. 2003-07 keskiarvon muutos suhteessa v. 1995-2000 keskiarvoon				
	Saksa	Alankomaat	Itävalta	Suomi
Koko talous	6,3	3,1	4,5	-0,6
Yritykset pl. rahoituslaitokset	2,3	4,1	2,7	-0,8
Rahoituslaitokset	0,8	0,5	-0,1	-1,2
Kotitaloudet	2,6	-2,5	0,8	-2,1
Julkinen sektori	0,6	1,0	1,1	3,5

Positiivinen luku merkitsee sitä, että säästäminen on kasvanut enemmän kuin investoinnit 1990-luvun lopulta 2000-luvun puoliväliin. Esimerkiksi Suomen julkisen sektorin tasapaino / BKT parani keskimäärin -0,2 alijäämästä vuosina 1995-2000 keskimäärin 3,2 ylijäämään vuosina 2003-2007, eli noin 3½ prosenttiyksikköä.

Lähde: Euroopan komissio

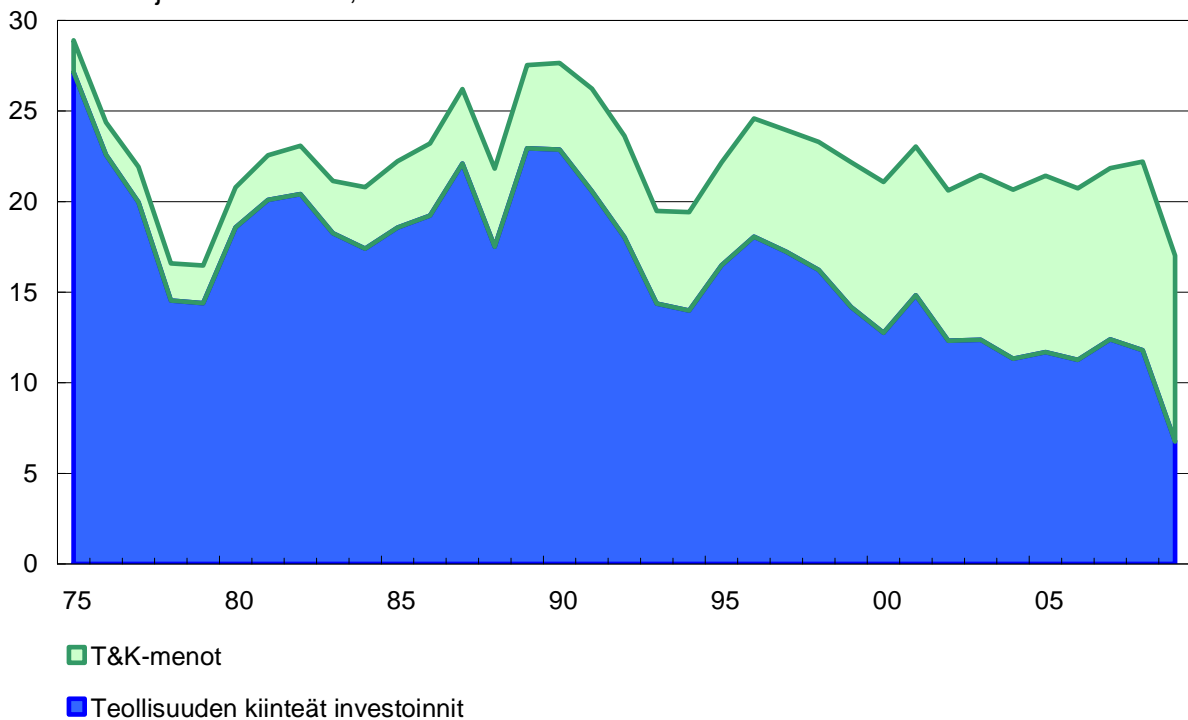
Suomessa koko talouden rahoitusasema on heikentynyt, joskin maltillisesti. Paitsi kehityssuunnaltaan, Suomen nettoluotonannon muutos, ja vaihtotaseen kehitys, ovat myös rakenteeltaan poikenneet muiden ylijäämämaiden kehityksestä. Julkisen sektorin säästäminen lisääntyi 1990-luvun lopulta talouskriisiä edeltäviin vuosiin asti, kun taas yritysten ja kotitalouksien säästäminen samalla väheni. Vaikka julkisen sektorin ylijäämä kasvoi kyseisellä ajanjaksolla muita euroalueen maita enemmän, kotitalouksien velkaantuminen ja yrityssektorin nettoluotonannon supistuminen johti koko talouden nettoluotonannon supistumiseen. Samaa ilmiötä kuvaa vaihtotaseen supistuminen tuolla ajanjaksolla.

Suomessa kotimainen kysyntä on tukenut kasvua selvästi enemmän kuin muissa euroalueen ylijäämämaissa, vaikka viime vuosia lukuun ottamatta reaalikorko (inflaatio) on ollut euroalueen korkein (matalin). Kotimaista kysyntää ovat Suomessa tukeneet palkkakehitys, ansiotuloverojen alennukset, varalisuusarvojen nousu ja säästämisasteen supistuminen. Kotitaloussektorin velkaantuminen on koko 2000-luvun ajan lisääntynyt. Kotimaisen kulutuksen kasvu voi siis osaltaan selittää Suomen tuonnin vientiä nopeampaa kasvua, eli vaihtotaseen ylijäämän supistumista.

Yrityssektorin rahoitusasema on kaikissa muissa euroalueen ylijäämämaissa parantunut 2000-luvulla. Suomessa se on heikentynyt, mutta pysynyt positiivisena. Yrityssektorilla luotonannon supistuminen tarkoittaa taseiden heikkenemistä, joka voi olla karkeasti ottaen seurausta joko lisääntyneistä investoinneista, omaisuustulojen muutoksista tai kannattavuuden heikkenemisestä. Yritysten omaisuusmenot ovat koko 2000-luvun ajan olleet kasvavassa määrin suuremmat kuin omaisuustulot supistaen yritysten nettoluotonantoa, mihin suurimpana syynä ovat lisääntynyt osingonjako ulkomaille sekä erityisesti vuodesta 2004 alkaen ulkomaiseen velkaantumiseen liittyvät yritysten korkomenot. Suomessa yrityssektorin investoinnit ovat vähentyneet. Jos kuitenkin t&k-menot rinnastettaisiin investointeihin, investoinnit olisivat pysyneet suunnilleen ennallaan⁷.

Teollisuuden investointiaste

kiinteät investoinnit ja t&k-menot
osuus jalostusarvosta, %

Lähteet: Tilastokeskus, Elinkeinoelämän keskusliiton investointitiedustelu
14.6.2010/MM/KOULU18307.xls

⁷ Kansainvälisesti on valmisteilla tilinpidon uudistus, jossa t&k-menot luettaisiin mukaan investointeihin.

3.4 Kannattavuus ja kilpailukyky

Yrityssektorin luotonannon supistuminen voi johtua myös kannattavuuden heikkenemisestä. Kannattavuutta voidaan koko talouden tasolla, teollisuudessa tai toimialoitain tarkastella kansantalouden tilinpidon mukaisin käsittein. Tällöin kannattavuus määräytyy tuottavuuden, työvoimakustannusten sekä lopputuote- ja panoshintojen erotuksen, eli arvonlisäyksen hinnan perusteella.

Jos tuottavuus kasvaa nopeammin kuin työkustannukset, kannattavuus paranee. Tilinpitotarkastelussa arvonlisäyksen hinnan nousu puolestaan parantaa kannattavuutta, koska se tarkoittaa – muiden kustannusten pysyessä ennallaan –, että tuotoksen hinta eli yritysten saama hinta on noussut enemmän kuin niiden välituotteistaan maksama hinta.

Kansantalouden tilinpitoon perustuvissa tarkasteluissa kannattavuuden mittarina on käytetty mm. toimintaylijäämän, eli käytännössä yritysten voittojen, suhdetta tuotokseen⁸. Tämä kannattavuusmittari vastaa tilinpäätösaineistoihin perustuvaa tunnuslukua operatiivisen tuloksen suhde liikevaihtoon, eli käyttökatetta. Tilastokeskuksen teollisuuden tilinpäätöstilaston mukaan teollisuusyritysten kannattavuus käyttökatteella mitattuna⁹ on laskenut melko tasaisesti 2000-luvulla lukuun ottamatta hienoista paranemista vuosina 2006 ja 2007. Käyttökate on laskenut kaikilla teollisuuden päätoimialoilla. Suurin muutos oli kemianteollisuudessa. Pk-yritysten kannattavuus heikkeni myös, mutta muutos oli lievempi kuin isoilla yrityksillä.

Etlan (2009) Toimialojen kannattavuus –selvityksen mukaan Suomen tehdasteollisuuden kannattavuus toimintaylijäämän ja tuotoksen suhteella mitaten heikkeni 2000-luvun alusta vuosikymmenen puoliväliin asti, parani vuosina 2005–2007 ja heikkeni voimakkaasti vuosina 2008 ja 2009. Tämä kehitys osuu yksin seuraavassa luvussa kuvattavan kustannuskilpailukyvyn kehityksen kanssa. Tosin vuosina 2008 ja 2009 talousympäristö oli erittäin poikkeuksellinen ja vaikeuttaa lukujen tulkintaa.

Etlan selvityksen mukaan kannattavuuden heikkeneminen näyttää 2000-luvulla olleen jyrkempää kuin yksikkötyökustannuksilla lasketun kustannuskilpailukyvyn. Kannattavuuskehitys viittaa siis siihen, että on kiinnitettävä huomiota myös muihin kannattavuuteen vaikuttaviin tekijöihin kuin yksikkötyökustannuksiin, mm. arvonlisäyksen hintakehitykseen. Tätä tarkastellaan seuraavassa kappaleessa.

Kannattavuuden ohella myös voitto-osuudella, eli toimintaylijäämän suhteella arvonlisäykseen mitataan teollisten yritysten tuloskehitystä. Toisaalta samaa mittaria käytetään myös työn ja pääoman tulo-osuuden, eli funktionaalisen tulonjaon tarkasteluihin¹⁰. Tässä yhteydessä on huomattava, että voitto-osuus on pääomavaltaisilla aloilla korkeampi, koska annetulla tuottoasteella niiden arvonlisäyksestä menee suurempi osuus pääomakorvauksiin. Samoin voitto-osuuden kasvu merkitsee väistämättä samalla työn tulo-osuuden pienenemistä, koska työn ja pääoman tulo-osuudet ovat tilinpidossa toistensa komplementteja.

Myös kannattavuus edellä esiteltyjen mittareiden mukaan vaihtelee pääomaintensiteetin mukaan. Kannattavuutta voidaan kuitenkin rinnakkain edellisten mittareiden kanssa laskea myös suhteuttamalla toimintaylijäämä pääomakantaan. Tälle mittarille lähin vastine tilinpäätösaineistoissa on operatiivisen tuloksen suhde pääoman kirjanpitoarvoon. Tällä mittarilla kannattavuus on esimerkiksi sähköteknisessä teollisuudessa parantunut jyrkästi 1990-luvun loppupuolelta lähtien, kun pääoman käyttö on tehostunut.

⁸ Toimintaylijäämä jää jäljelle, kun (brutto)arvonlisäyksestä vähennetään palkansaajakorvaukset, tuotannon ja tuonnin verot miinus tukipalkkiot sekä kiinteän pääoman kuluminen (poistot). Tuotos sisältää arvonlisäyksen ohella myös välituotekäytön.

⁹ Teollisuuden tilinpäätöstilastossa eivät ole mukana kaikki talouden sektorit ja toimialat, minkä vuoksi käyttökatteen kautta mitatussa kannattavuudessa voi olla pieniä eroja kansantalouden tilinpidon mukaiseen toimintaylijäämä/tuotos – kannattavuusmittariin.

¹⁰ Arvonlisäys (netto) jakautuu kansantalouden tilinpidossa työtuloihin (palkat ja palkkiot sekä työnantajan sosiaaliturvamaksut) ja voittoihin eli toimintaylijäämään. Bruttoarvonlisäyksessä ovat lisäksi mukana poistot.

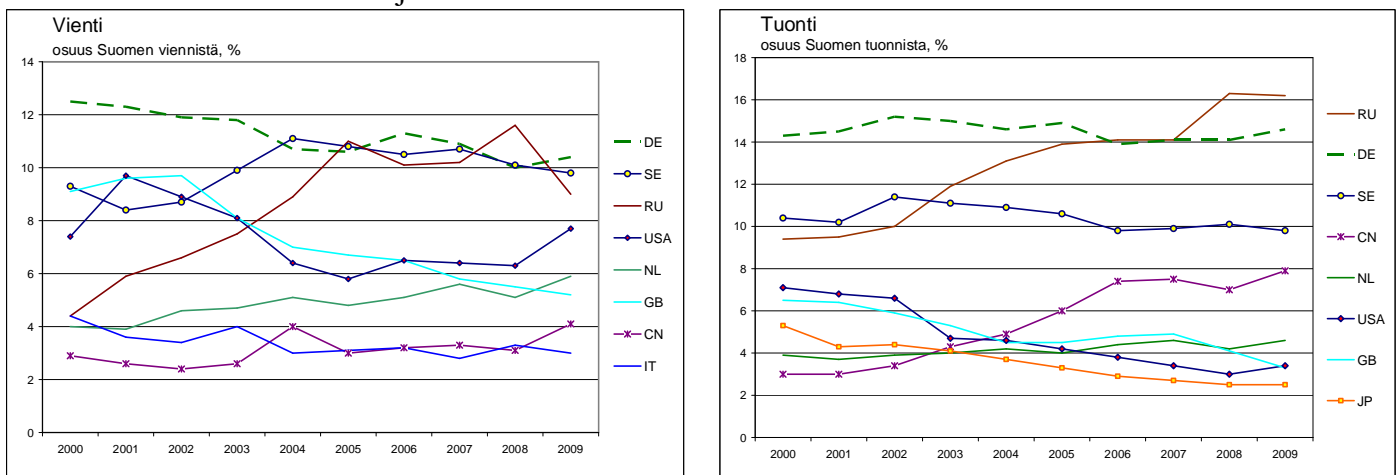
On tärkeää huomata, että tämänkaltaisessa analyysikehikossa kilpailukyky ja kannattavuus eivät välttämättä kulje käsi kädessä. Yksikkötyökustannuksilla mitattu kilpailukyky voi parantua ja parantaa kotimaisten tuotteiden kilpailuasemaa kansainvälisillä markkinoilla, mutta samalla kannattavuus voi heikentyä, jos esimerkiksi välituotteiden hinnat nousevat nopeammin kuin tuotoksen hinta ja kompensoivat yksikkötyökustannusten pienenemisen.

3.5 Suomen ulkomaankaupan maa- ja tuoterakenne

Suomen ulkomaankauppa poikkeaa joissain suhteissa rakenteeltaan muiden Euroopan maiden ulkomaankaupasta, erityisesti muita merkittävämpinä Aasian ja Venäjän kaupan osuuksina. Euromaiden vertailussa Suomi käy eniten euroalueen ulkopuolista kauppaa. Kaupan suuntautuminen on keskeinen kriteeri toimikunnan käyttöön kehitettävän indikaattorin valuuttakorin ja kauppapainojen valinnalle, joita käydään läpi tarkemmin tämän selvityksen viimeisessä luvussa. Sillä on myös merkitystä arvioitaessa eri valuuttojen heilahtelun vaikutuksia Suomen ulkomaankaupalle.

Suomen viennissä merkille pantavaa on Venäjän osuuden voimakas kasvu 2000-luvun alkupuolella sekä joidenkin Suomen perinteisten suurten vientimarkkinoiden, kuten Saksan ja Iso-Britannian, osuuden supistuminen. Kiinan osuus Suomen viennistä on koko 2000-luvun ajan ollut 3-4 prosentin luokkaa. Tuonnissa puolestaan on selkeämpänä trendinä nähtävissä muiden tuontimaiden osuuden pieneneminen tai pysyminen vakaana, ja Venäjän ja Kiinan osuuksien voimakas kasvu.

Suomen tärkeimmät vienti- ja tuontimaat

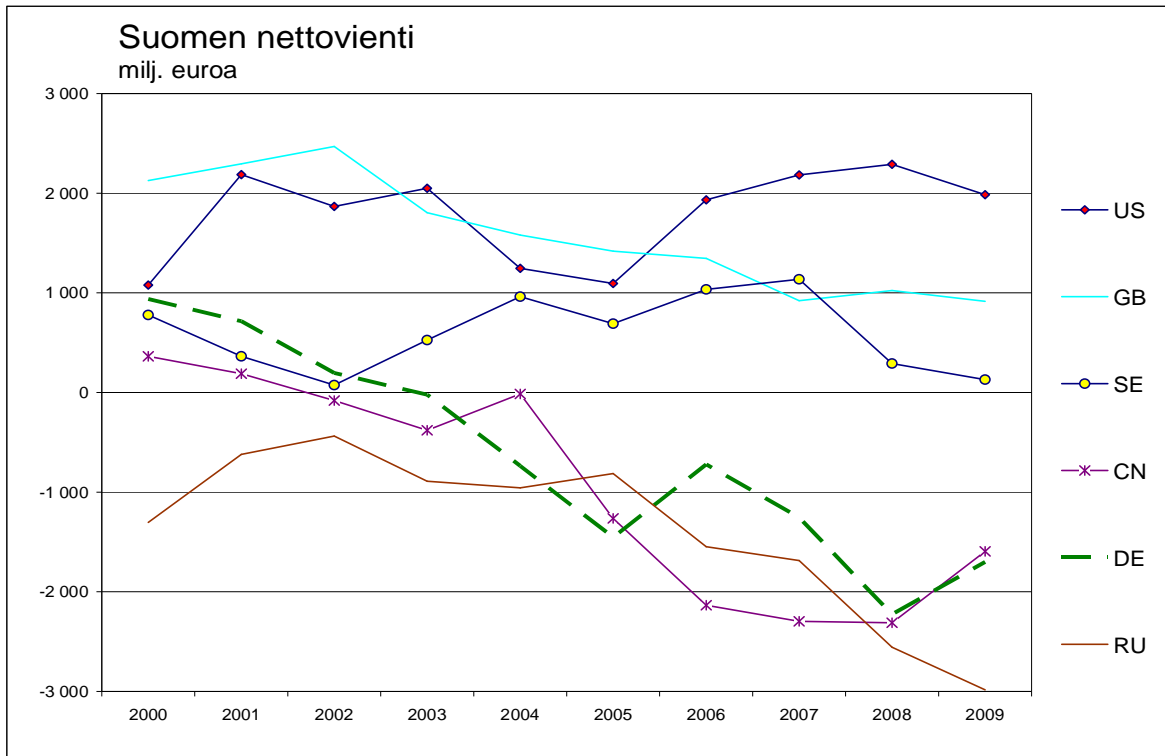
Euroalueen ulkopuolisen kaupan muuta euroaluetta suurempi osuus altistaa Suomen muita enemmän valuuttakurssivaihteluille. Ei ole kuitenkaan selvää, millä tavalla ja mihin suuntaan valuuttakurssit Suomen ulkomaankauppaan vaikuttavat. Tuore tutkimus viittaa siihen, että valuuttakurssivaihtelut välittyvät vain osittain tuontihintoihin¹¹, jolloin myöskään kauppavirrat eivät täysimääräisesti reagoi valuuttakurssissa tapahtuviin muutoksiin. Yritysten kansainvälistymiseen liittyvä tuotantotoiminnan maantieteellinen hajauttaminen eri valuutta-alueille suojaa niitä valuuttakurssien vaihtelulta. Toisaalta myös rahoitusmarkkinoiden kehitys tarjoaa erityisesti suurille kansainvälisille yrityksille entistä paremmat mahdollisuudet valuuttakurssiriskeiltä suojautumiseen, mikä osaltaan selittää sitä, että valuuttakurssivaikutukset heijastuvat vain osittain reaali-talouteen.

Yksi olennainen seikka valuuttakurssivaikutusten kannalta on Suomen nettovientiasema maittain. Perinteisesti ajatellaan, että euron arvon heikkeneminen on myönteinen asia vientiteollisuudelle, mutta jos sama teollisuudenala tuo välituotteensa siitä maasta, jonka kurssi euroa vastaan vahvistuu, se tarkoittaa kasvaneita tuotantokustannuksia ja pieneneviä tuotteita. Tarkat vaikutukset vaihtelevat yritysten välillä riippuen niiden tuotantorakenteesta, laskutusvaluutoista, välituote- ja myyntihintojen kehityk-

¹¹ Ks. esim. Ruotsin aineistolla tehty tutkimus: Adolfsen, M. (1997): "Exchange rate pass-through to Swedish import prices", *Finnish Economic Papers*, Vol. 10, Nr. 2

sestä, yms.. Koko talouden tasolla Suomen nettovienti on 2000-luvun ajan ollut euroalueen ulkopuolista maista positiivista Yhdysvaltojen, Iso-Britannian ja Ruotsin kanssa ja negatiivista Venäjän ja Kiinan kanssa.

Suomen nettovienti (euroina) maittain

Tavaraviennin suurin tuoteluokka on sähkötekniiset tuotteet ja optiset laitteet. Alan osuus koko tavaraviennistä oli vuonna 2009 noin 21 %. Toimialan merkitys on hieman laskenut huippuvuosista, sillä vuonna 2000 sähköteknisten tuotteiden osuus oli yli 30 %. Tässä on osittain kysymys siitä, että t&k oli ennen tavararavon arvossa, koska se valmistettiin ja kehitettiin Suomessa, mutta nyt yhä enenevässä määrin t&k on menossa palveluiden kauppaan ja tavaravienti hiipuu.

Metalli- ja konepajateollisuuden painoarvo Suomen viennissä on kasvanut viime vuosina. Koneiden ja laitteiden osuus viennistä on lähes 15 %, metallien ja metallituotteiden puolestaan noin 11 %. Kulku-
neuvojen osuus on noin 7 %. Koko metalli- ja konepajateollisuuden osuus viennistä on siten noin kolmannes. Sellu, paperi- ja paperituotteiden osuus viennistä oli viime vuonna noin 16 % ja puuteollisuuden lähes 4 %. Metsäteollisuuden osuus laskenut selvästi: 60-luvulla metsäteollisuustuotteita oli kolme neljäsosaa viennistä, mutta nyt vain viidennes. Kemianteollisuuden tuotteiden vientiosuus on 17 %, muiden tuotteiden puolestaan noin 10 %.

Tavaroiden käyttötarkoituksen mukaan luokiteltuna raaka-aineita ja tuotantohyödykkeitä on lähes 45 % viennistä. Investointitavaroiden osuus on 38 %. Kulutustavaroiden osuus viennistä on lähes 11 % ja energiatuotteiden vähän yli 6 %.

Suomen ulkomaankaupan rakenteessa on lisäksi merkille pantavaa palvelukaupan osuuden kasvu aivan viime vuosina. Tavarakaupan ylijäämä on alkanut pienentyä samalla kun palvelukaupan alijäämä kääntyi ylijäämäksi vuonna 2007 palveluviennin lisääntymisen ansiosta. Kun palvelujen osuus Suomen ulkomaankaupasta oli vuonna 2000 14 %, vuonna 2008 se oli 21 %. Teolliset yritykset tuottavat teollisilla toimialoilla paljon palveluja, joita viedään. Tämä näkyy tilastoissa teollisuustoimialan tuotoksena, mutta viennissä palvelujen vintinä, mikä osaltaan selittää palveluviennin lisääntymistä.

Tavaratuonnin arvo oli Tullihallituksen mukaan 43,2 mrd euroa vuonna 2009. Tavaratuonti supistui edellisestä vuodesta 31 %. Vuonna 2009 noin 17 % tuonnista oli energiatuotteita, raaka-aineiden ja

tuotantohyödykkeiden osuus oli lähes 33 % ja 26,8 % oli kulutustavaroita. Investointitavaroita oli lähes neljännes tuonnista.

Kemianteollisuuden tuotteiden osuus koko tuonnista on 18 %. Sähkötekniset tuotteet ovat tuonninkin puolella eräs suurimmista toimialoista 17 % osuudellaan. Kaivannaistuotteiden osuus on 14 %. Yli puolet tästä on raakaöljyä. Kulkuneuvojen osuus on merkittävä, lähes 9 %. Metsäteollisuuden tuotteita tuodaan hyvin vähän, vain alle 3 % kokonaistuonnista.

Tuontimaiden kärjessä on energian tuonnin myötä Venäjä. Saksa on toisena ja Ruotsi on sen jälkeen kolmanneksi tärkein tuontimaa. Sitten tulee Kiina, jonka jälkeen ero seuraaviin maihin on selvä.

4 Kilpailukyvyn mittaaminen

Kansallisen kilpailukyvyn mittaamiseen on olemassa monia tapoja. Yleisin niistä on verrata maiden suhteellisia hintoja tai kustannuksia yhteisessä valuutassa mitattuna. Näin syntyviä mittareita voidaan kutsua myös reaalisiksi efektiivisiksi valuuttakurssi-indikaattoreiksi. Toimikunnassa perinteisesti käytössä ollut kilpailukykyindikaattori on esimerkki efektiivisestä valuuttakurssi-indikaattorista. Koska se mittaa suhteellisia yksikkötyökustannuksia, se on kustannusindikaattori. Sen rinnalla toimikunnan raporteissa on viimeisen vuoden ajan käytetty muitakin, hintakehitystä mittaavia efektiivisiä valuuttakurssi-indikaattoreita.

Kuten edellisessä luvussa kuvattiin, myös vaihtotase voi heijastaa kilpailukykyä. Samoin kilpailukykyä voidaan mitata ostovoimalla, joka liittyy läheisesti kuluttajahintoihin perustuviin suhteellisen hintakehityksen indikaattoreihin. Vielä laajemmin lähtökohtana kilpailukykyarviolle voidaan pitää maan kykyä kerryttää talouskasvua. Tätä kilpailua mitataan perinteisesti BKT/asukas -mittarilla. Jos tämä mittari ”korjataan” suhteellisilla hinnoilla, palaudutaan ostovoima-ajatteluun.

Edellä mainittujen lisäksi on tietysti olemassa laaja kirjo lähestymistapoja, jotka mittaavat myös – tai pelkästään – maiden *reaalista* kilpailukykyä, joka on rajattu tämän selvityksen ulkopuolelle. Näistä tunnetuimpia esimerkkejä ovat World Economic Forumin ja IMD Business Schoolin vuosittain julkaistavat maiden kilpailukykylistaukset. Tässä luvussa käydään läpi yleisimmät käytössä olevat *nimellisen* kilpailukyvyn mittarit sekä niiden välisiä eroja ja käyttötarkoituksia.

4.1 Valuuttakurssi-indikaattorit

Efektiiviset valuuttakurssi-indikaattorit ovat yleisimpiä hinta- ja kustannuskilpailukyvyn mittareita. Useat eri instituutiot maailmanlaajuisesti laskevat näitä kilpailukykyindikaattoreita, ja mm. Euroopan komission EU-jäsenvaltioita koskeva kilpailukykyseuranta perustuu tämänkaltaisiin indikaattoreihin.

”Efektiivinen” valuuttakurssi

Jonkin maan (tai alueen) valuuttakurssista tekee efektiivisen sen suhteuttaminen tiettyyn kilpailijamaiden muodostamaan valuuttakoriin, jossa mukana olevien maiden painoarvon määrittää niiden ulkomaankauppa kyseisen maan kanssa. Painorakenteen laskemiseen on olemassa erilaisia lähestymistapoja, mutta tässä yhteydessä on kuvattu Euroopan komission käyttämä menetelmä, sillä toimikunnalla on komission indikaattoreista jo kokemusta ja niitä voidaan käyttää jatkossakin niiden hyvän saatavuuden ja vertailtavuuden vuoksi.

Komission euroalueen yksittäisille jäsenmaille muodostetuissa kilpailukykyindikaattoreissa euron bilateraaliset valuuttakurssit jäsenmaan kauppakumppaneiden kanssa painotetaan ulkomaankauppaosuuksien. Painot perustuvat teollisuustuotteiden kauppaan, ja kolmansien maiden vaikutus kilpailutilanteeseen otetaan huomioon ns. kaksoispainoin. Niiden maiden painot, jotka ovat merkittäviä globaaleja

teollisuustuotteiden tarjoajia ja tästä syystä jäsenmaan tärkeimpiä kilpailijoita kolmansilla markkinoilla, muodostuvat suuremmiksi kuin näiden maiden yksinkertainen osuus jäsenmaan teollisuustuotteiden kaupasta¹². Komission painot eivät ota huomioon tuontikilpailua. Vertailun vuoksi esimerkiksi BIS:n uusissa, myös Suomelle lasketuissa, valuuttakurssi-indekseissä¹³ painot muodostuvat tuontipainojen ja vientipainojen yhdistelmänä.

Vaikka valuuttakurssi-indeksien painoja on kehitetty ottamaan monipuolisesti huomioon maan ulkomaankauppavirtoja, niihin liittyy myös puutteita, jotka täytyy huomioida niiden tuloksia tulkittaessa. Ensiksi, valuuttakurssi-indekseissä katsotaan teollisuustuotteita vain yhtenä tuotteena. Todellisuudessa maat kuitenkin erikoistuvat ulkomaankaupassaan erilaisiin teollisuustuotteisiin, joiden kysynnän hintajousto markkinoilla ei ole keskenään sama (metalliteollisuuden vs. kemianteollisuuden tuotteet, kiinalaiset tuotteet vs. saksalaiset tuotteet). Näin ollen se, miten eri maiden valuuttakurssien muuttuminen vaikuttaa Suomeen riippuu ulkomaankaupan maa- ja tuoterakenteesta, jota kuvattiin edellisessä luvussa.

Toiseksi, kansainvälisessä kaupassa nk. vertikaalinen erikoistuminen eli tuotantoketjujen pilkkominen osiin on lisääntynyt. Vertikaalista erikoistumista on miltei mahdotonta ottaa huomioon valuuttakurssi-indeksien painorakenteessa. Kokonaiskauppavirtojen avulla lasketut painot eivät ota huomioon mitään lisäarvoa missäkin vaiheessa tuotantoprosessia missäkin maassa on tuotettu. Toiseksi, jos joku maa erikoistuu komponenttien valmistukseen ja toinen lopputuotteiden kokoamiseen, niin näiden maiden tuotteet eivät kilpailekaan keskenään vaan ovat komplementteja. Tällöin esim. kotimaan valuuttakurssin vahvistuminen ei välttämättä johdakaan viennin vähenemiseen ja tuonnin lisääntymiseen. Suomen viennin korkea tuontiosuus viittaa siihen, että tämä valuuttakurssi-indikaattoreille tyypillinen puute voi Suomen kohdalla olla merkittävä.

Kolmanneksi, palvelut eivät ole mukana useimmissa valuuttakurssi-indekseissä, vaikka niiden osuus kansainvälisessä kaupassa on lisääntynyt¹⁴, osaltaan koska palveluista on hankalampaa saada tilastotietoa kuin tavara-kaupasta.

”Reaalinen” valuuttakurssi

Efektiiivisestä valuuttakurssista saadaan reaalinen, kun se jaetaan (deflatoidaan) maan ja sen valuuttakorissa mukana olevien maiden suhteellisilla hinnoilla tai kustannuksilla¹⁵. Näin täytyy tehdä, jotta hintoja ja kustannuksia voidaan mitata samassa valuutassa. Reaalisten valuuttakurssi-indeksien konstruoinnissa voidaan yksikkötyökustannusten ohella käyttää muitakin hintaindeksejä, kuten kuluttaja- tai tuottajahintoja.

Alla olevassa kuvassa, jota on käytetty toimikunnan raporteissa, on esitetty Euroopan komission Suomelle muodostamien efektiiivisten valuuttakurssi-indikaattoreiden kehitys vuodesta 1994 alkaen. Kuten toimikunnan raporttien laadinnan yhteydessä on aiemmin havaittu, se millä hinnoilla nimellinen valuuttakurssi deflatoidaan, vaikuttaa keskeisesti kilpailukyvästä tämän indikaattorin perusteella tehtäviin päätelmiin.

Nimellinen efektiiivinen valuuttakurssi (sininen käyrä) kuvaa pelkkää euron kurssikehitystä suhteessa kauppapainoilla korjattuun viiteryhmään. Siitä nähdään, että euron heikkeneminen rahaliiton alkuvuosina tuki Suomen kilpailukykykehitystä. Sen jälkeen euron nimellisen valuuttakurssin vahvistuminen kilpailijamaiden valuuttoja vastaan – lukuun ottamatta vuonna 2005 ja vuoden 2008 jälkipuoliskolla – on heikentänyt Suomen kilpailukykyä.

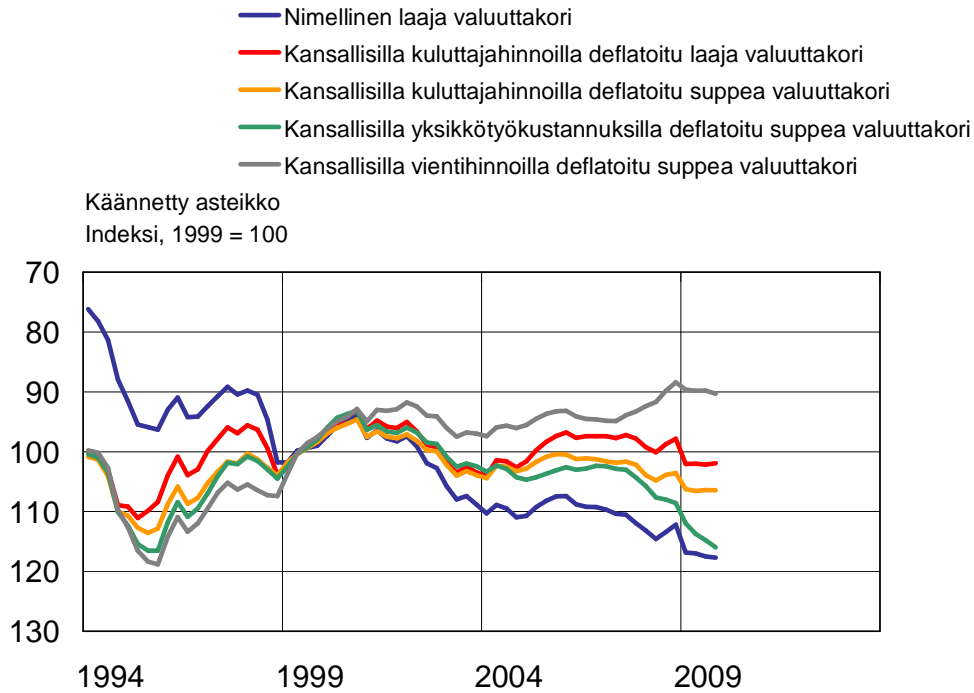
¹² Ks. Buldorini, L. – Makrydakakis, S. – Thimann, C. (2002): ”The effective exchange rates of the euro”, European Central Bank, Occasional Paper No.2

¹³ Ks. Klau, M. – Fung, S. (2006). ”The new BIS effective exchange rate indices”, BIS Quarterly Review, March 2006

¹⁴ Esimerkiksi Englannin keskuspankin ja IMF:n valuuttakurssi-indekseissä palvelukauppa on kuitenkin pyritty huomioimaan.

¹⁵ $R = E(P^*/P)$, jossa nimellinen valuuttakurssi-indeksi (E) on deflatoitu ulkomaisen hinnan (P^*) ja kotimaisen hinnan (P) välisellä suhteella. Kaava kuvaa yksinkertaisuuden vuoksi tilannetta kahden maan välillä.

Koko talouden hintakilpailukykyindikaattoreita

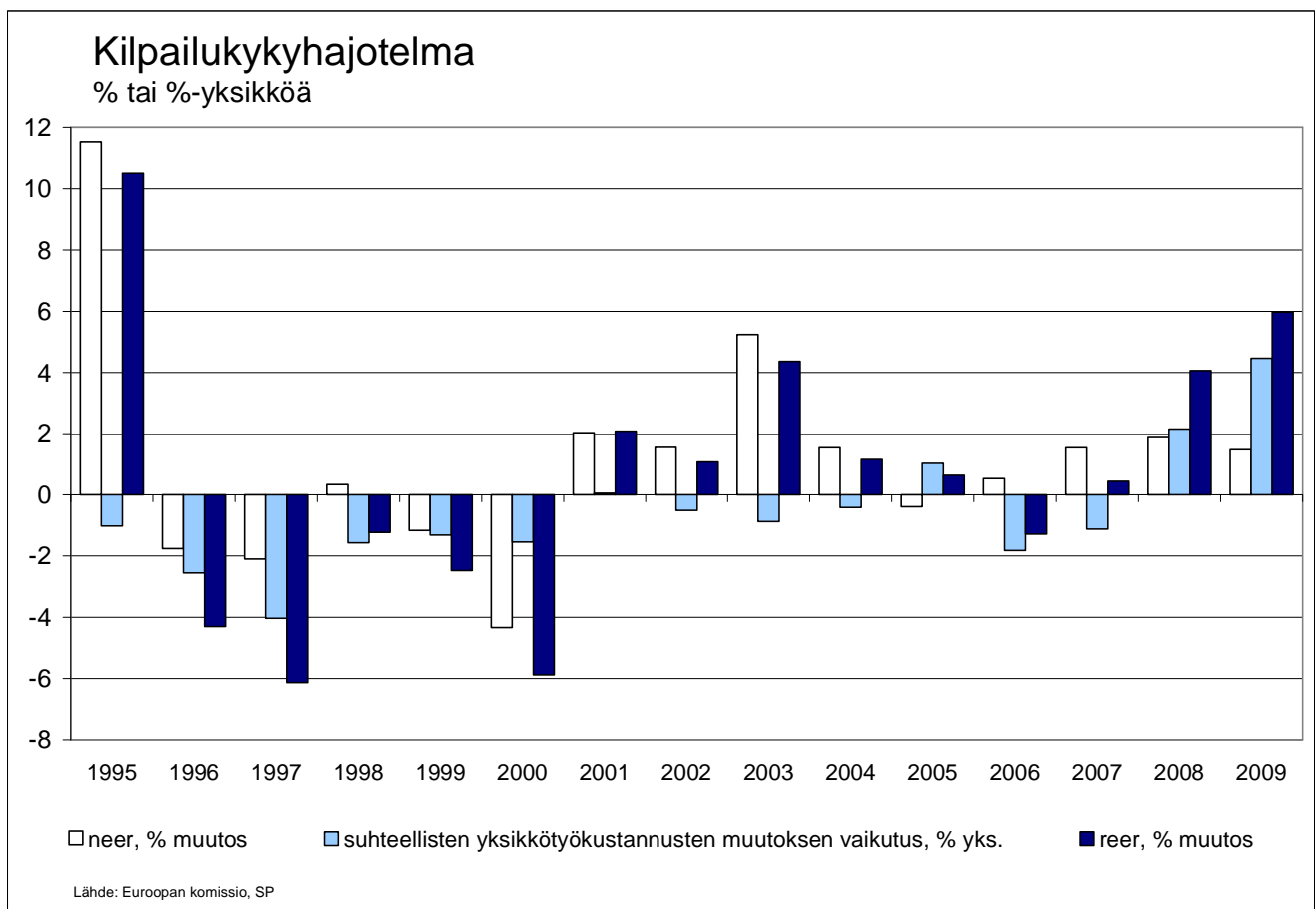
Kun Suomen talouden hintakilpailukyky kohenee, käyrä nousee.

Suppeassa valuuttakorissa ovat mukana 36 teollistunutta maata. Laajassa valuuttakorissa ovat näiden lisäksi mukana: Brasilia, Kiina, Hong Kong, Korea ja Venäjä

Lähde: Euroopan komissio.

Reaaliset valuuttakurssit ottavat huomioon sen, että yksittäisen maan ja sen kauppakumppaneiden hinta- ja kustannuskehityksen ero on valuuttakurssin ohella merkittävä yksittäisen maan kilpailukykyyn vaikuttava tekijä. Yksikkötyökustannuksilla deflatoitu indikaattori (vihreä käyrä) osoittaa, että Suomen yksikkötyökustannukset suhteessa suppean valuuttakorin muodostaman vertailuryhmän yksikkötyökustannuksiin ovat koko 2000-luvun ajan nousseet. Kyseessä on siis kustannusindikaattori, jonka mukaan Suomen kilpailukyky on tarkasteltavalla ajanjaksolla heikentynyt. Erityisen selvää heikkenemistä on tapahtunut vuoden 2007 jälkeen sovittujen korkeiden palkankorotusten ja samanaikaisesti tapahtuneen tuottavuuden jyrkän laskun seurauksena. Tuottavuuden lasku oli viime vuonna poikkeuksellisen jyrkkää, koska työpanos supistui suhdannetilanteeseen nähden varsin vähän. Toisaalta se, että yritykset pitivät kiinni työvoimastaan taantumassa, auttoi estämään työllistä kohden mitattujen työkustannusten vielä nopeampaa kasvua.

Alla olevassa kuvassa on jaettu yksikkötyökustannuksilla deflatoidun reaalisen valuuttakurssi-indikaattorin muutos nimellisen valuuttakurssin ja suhteellisten yksikkötyökustannusten kontribuutioihin. Miinusmerkkinen palkki, eli reaalisen efektiivisen valuuttakurssin heikkeneminen, tarkoittaa kilpailukykyyn parantumista. Näin esimerkiksi vuonna 2000, kun kilpailukyky tämän indikaattorin mukaan parani, nähdään, että se johtui suureksi osaksi euron nimellisen kurssin heikkenemisestä suhteessa kilpailijamaihin, mutta myös siitä, että Suomen yksikkötyökustannukset kasvoivat tuona vuonna vähemmän kuin vertailuryhmän maissa.

Kuluttajahinnoilla deflatoitu efektiivinen valuuttakurssi on puolestaan hintakehityksen indikaattori, joka kilpailukyyn näkökulmasta palautuu ostovoima-ajatteluun. Kuluttajahinnat ovat, kuten yksikkötyökustannuksetkin, nousseet muuta vertailuryhmää enemmän (keltainen käyrä), lukuun ottamatta vuosikymmenen puolivälin tienoota, jolloin Suomen kuluttajahintainflaatio oli muuta vertailuryhmää hitaampi. Verrattaessa kuluttajahintoja laajempaan maaryhmään (punainen käyrä) näyttää siltä, ettei Suomen hintakilpailukyky ole heikentynyt yhtä paljon kuin suhteessa pienempään maaryhmään. Laajempaan maaryhmään kuuluu enemmän kehittyviin maihin kuuluvia kauppakumppaneita, joiden hintakehitys on tyypillisesti teollistuneita maita nopeampaa.

Vientihinnoilla deflatoitu indikaattori (harmaa käyrä) antaa varsin erilaisen kuvan Suomen kilpailukyyn kehityksestä kuin muut indikaattorit. Se kuvaa sitä, että Suomen vientihinnat ovat laskeneet suhteessa vertailuryhmään. Indikaattorin mukaan kilpailukyky pysyi vuoden 2000 jälkeen pitkään ennallaan, ja on vuoden 2007 jälkeen parantunut. Tämä osoittaa konkreettisesti, kuinka tärkeää on määritellä, mitä kilpailukyvyllä tarkoitetaan. Vaikka Suomen suhteellisten vientihintojen lasku kiistatta tekee niistä houkuttelevampia maailmanmarkkinoilla ja parantaa niiden kilpailukykyä tässä mielessä, suomalainen vientiyritys tai suomalainen palkansaaja ei tästä hyödy. Tämä on seurausta siitä, että tuotetaan tuotteita, joissa on alhainen arvonlisäys ja kova kansainvälinen kilpailu (ns. bulkki-ilmio).

Vientiteollisuuden näkökulmasta indikaattorit näyttävät osoittavan, että vuodesta 2000 alkaen sen myyntihinnat (harmaa käyrä) ovat laskeneet samalla kun yksikkötyökustannukset (vihreä käyrä) ovat nousseet. Kun myös tuontihinnat ovat samalla ajanjaksolla nousseet, tämä heikentää suoraan vientiteollisuuden kannattavuutta.

4.2 Onko ”avoimen sektorin kustannuskilpailukyky” edelleen lähtökohtana

Koko taloutta kuvaavat indikaattorit kätkevät suuria sektori- ja alakohtaisia eroja tuottavuus- ja kannattavuuskehityksessä. Kilpailukyvyn näkökulmasta voidaan huomio kohdistaa kansainväliselle kilpailulle avoimeen sektoriin koko talouden sijasta. Usein kustannuskilpailukykytarkastelut rajataankin vientiteollisuuteen. Yksinkertaisin perustelu tarkasteltavan sektorin rajaukselle on sektorin vienti- ja tuontiosuuksilla arvioitu avoimuus. Suomen kansantalouden tilinpidon v. 2005 panostuotostaulukon mukaan avointa sektoria approksimoi näillä kriteereillä varsin hyvin teollisuustoimiala (ks. liite 1). Tosin esim. Suomessa tuotetut vesi- ja ilmaliikenne sekä tutkimus- ja kehittämisspalvelut ovat suureksi osaksi vientiä.

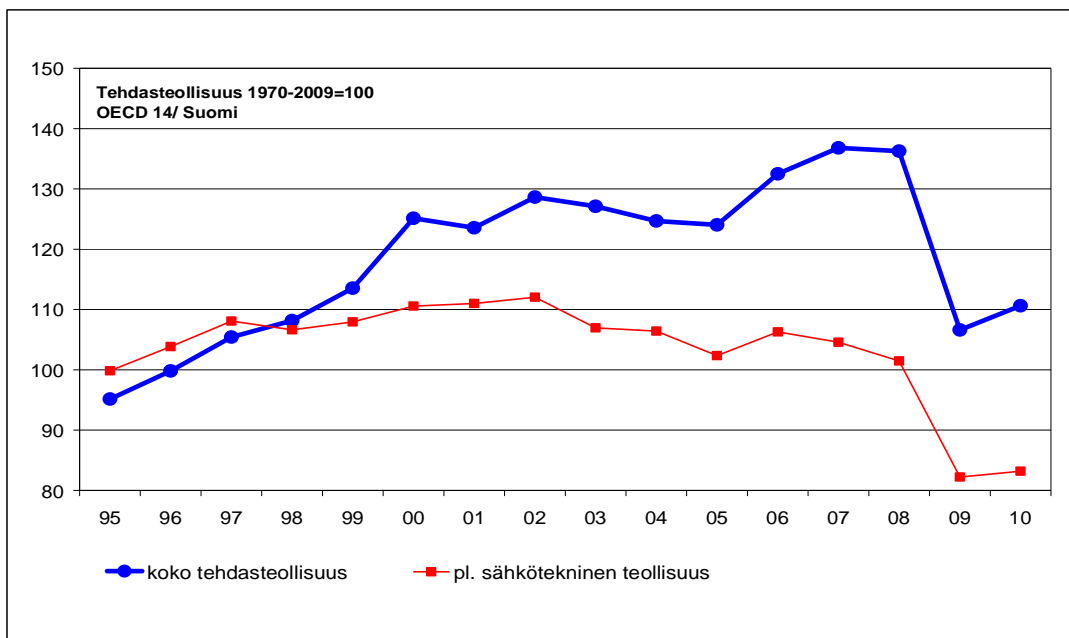
Kansainvälisen talouden avautumisen ja EU:n sisämarkkinoiden syventymisen myötä markkinaehtoisuus onkin yhä useammalla alalla lisääntynyt. Palvelusektorin osuus tulonmuodostuksesta ja näin ollen sen merkitys myös palkanmuodostukselle on kasvanut. Myös teollisessa toiminnassa on nykyään yhä enemmän palvelunomaisia piirteitä ja tuotteisiin sisältyy palvelujen käyttöä. Osa yksityisistä palvelu-aloista on kansainvälistymässä ja niiden kustannuskilpailukyky on edellytys sille, että ne menestyisivät kilpailussa. Toisaalta Suomen nopean ikääntymisen vuoksi myös hyvinvointipalvelujen osuus on lisääntymässä.

Tarkasteltavan sektorin rajauksen määrää viime kädessä se, mihin tarkoitukseen tarkastelua käytetään. Vaikka kustannuskilpailukykyä mitattaisiin lähinnä vientiteollisuudessa, on hyödyllistä käyttää avoimen sektorin kilpailuindikaattoreiden rinnalla koko taloutta kuvaavia indikaattoreita. Tämän hienojakoisempi erottelu avoimiin ja suljettuihin sektoreihin vaatisi sen sijaan merkittävästi lisätyötä ja –resursseja tietojen keräämiseen ja päivittämiseen.

Edellisessä kappaleessa nostettiin esille, että indikaattorin valintaan vaikuttaa se mitä kilpailukykyä halutaan mitata. Jos kiinnostuksen kohteena on se, kuinka hyvin suomalaiset vientituotteet menestyvät maailmanmarkkinoilla, valittava indikaattori voi olla eri kuin jos halutaan tarkastella kilpailukykyä talouskasvun kerryttämisen näkökulmasta. Edelliseen kysymykseen antanee parhaan vastauksen vaikkapa vientihinnoilla deflatoitu efektiivinen valuuttakurssi, kun taas jälkimmäinen lähestymistapa vaatisi monipuolisempaa indikaattoria tai indikaattoreita. Koko talouden indikaattoreita tarvitaan myös jos perinteisen kilpailukykyindikaattorin rinnalla halutaan seurata ulkoisen tasapainon ja makrotalouden kehitystä laajemmin.

4.3 Toimikunnan perinteinen kilpailukykykehikko

Tukuseton käytössä ollut kilpailukykyindikaattori on Suomen tehdateollisuuden yksikkötyökustannukset suhteessa 14 OECD-maasta koostuvan vertailuryhmän tehdateollisuuden yksikkötyökustannuksiin vuodesta 1970 alkaen. Kyseessä on toisin sanoen yksikkötyökustannuksilla deflatoitu reaalin valuuttakurssi-indeksi, jossa valuuttakorina on käytetty näitä 14:ää OECD-maata.

Se on rakenteeltaan aivan samanlainen kuin komission yksikkötyökustannuksilla deflatoitu reaalin efektiivinen valuuttakurssi-indikaattori tehdasteollisuudelle, joka on esitetty alla olevassa kuvassa (jo aiemmassa kuvassa esitetyn) koko talouden yksikkötyökustannusindikaattorin rinnalla. Pienet erot näiden kahden vastaavan indikaattorin välillä syntyvät eroista mm. viitemaaryhmän koostumuksessa ja kauppapainoissa sekä perusvuoden valinnassa.

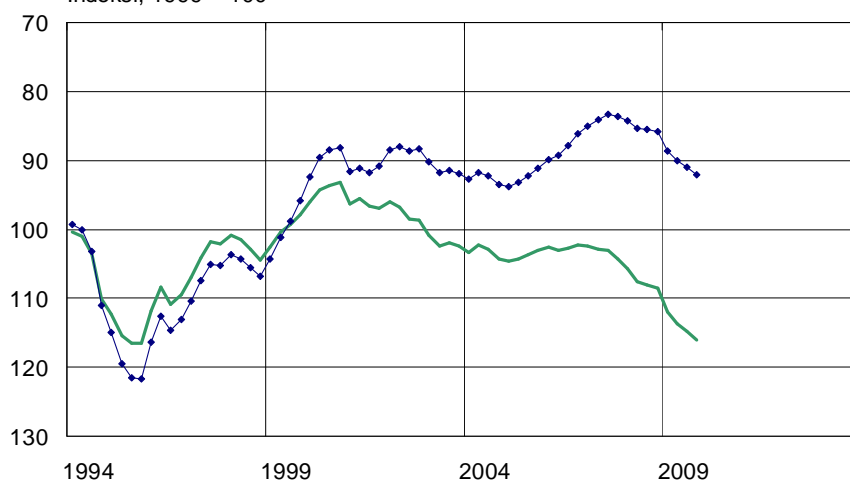
Toimikunnan perinteisellä indikaattorilla on pystytty havainnollistamaan sähköteknisen teollisuuden erittäin suuri merkitys Suomen kustannuskilpailukyvästä muodostuvaan kuvaan. Muussa kuin sähköteknisessä teollisuudessa kilpailukyky on 2000-luvun alkupuolen jälkeen miltei yhtämittaisesti heikentynyt.

Tehdasteollisuuden kilpailukykyindikaattori

- Kansallisilla yksikkötyökustannuksilla deflatoitu suppea valuuttakori
- Kansallisilla teollisuuden yksikkötyökustannuksilla deflatoitu suppea valuuttakori

Käännetty asteikko

Indeksi, 1999 = 100

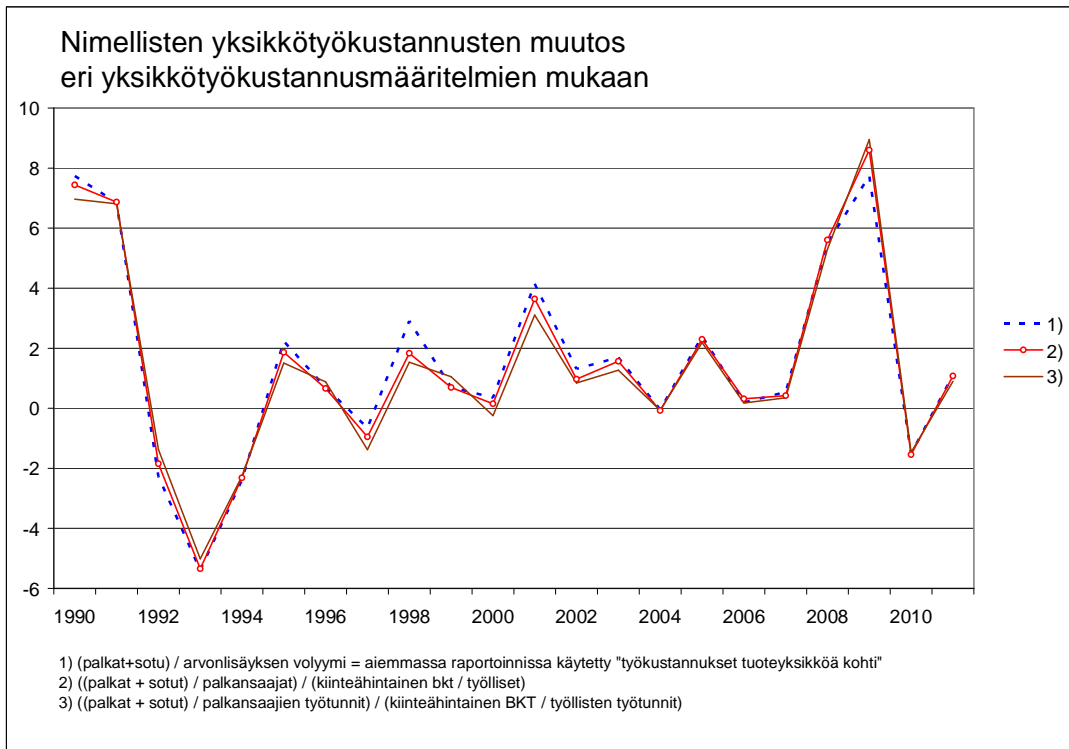

Kun kustannuskilpailukyky kohenee, käyrä nousee.

Lähde: Euroopan komissio.

4.4 Eri yksikkötyökustannuskäsitteet

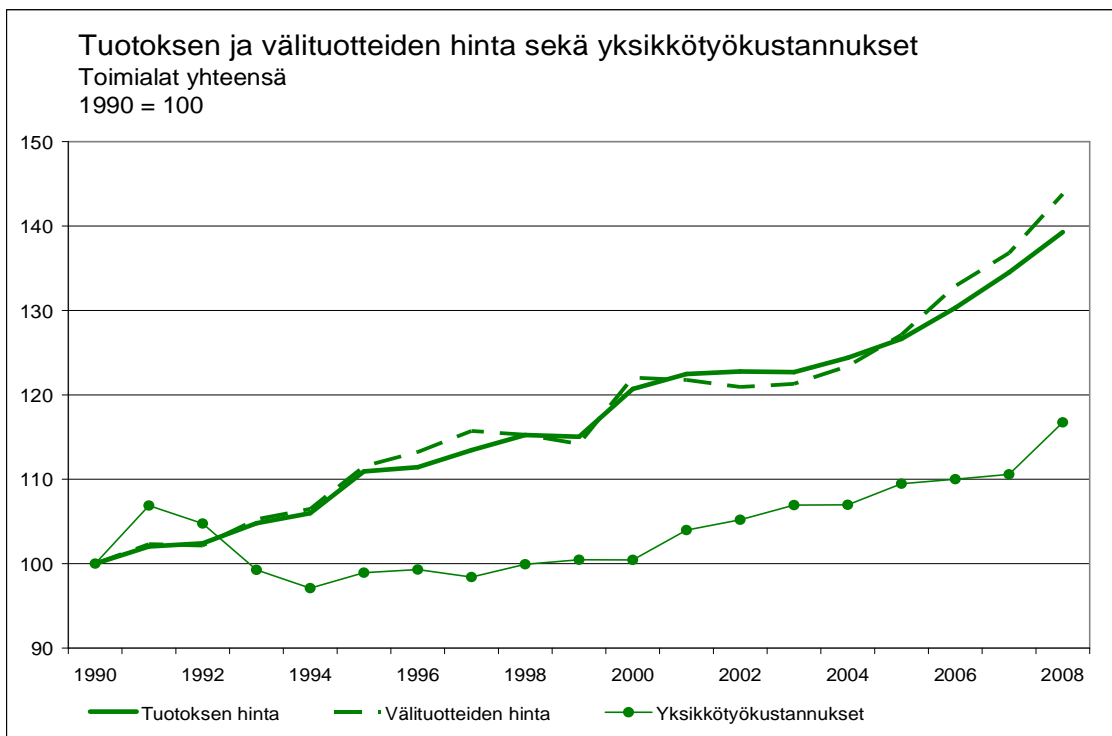
Tukuseton raportoinnissa on tähän mennessä esiintynyt keskenään eri tavalla määriteltyjä yksikkötyökustannuskäsitteitä. Alla olevassa kuvassa on Suomen koko talouden yksikkötyökustannusten muutos kolmen yleisen määritelmän mukaan. Erot eri tavoin lasketuissa kasvuvauhdeissa eivät ole suuria, paitsi suurimpien nousuhiippujen kohdalla, mutta yhtenäisyyden ja lukijaystävällisyyden vuoksi käsitteet on tarpeen yhtenäistää raportoinnissa. Koska komissio käyttää työllisten lukumäärän kautta laskettujen työkustannusten suhdetta tuottavuuteen, on toimikunnankin järkevää pyrkiä käyttämään tätä määritelmää.

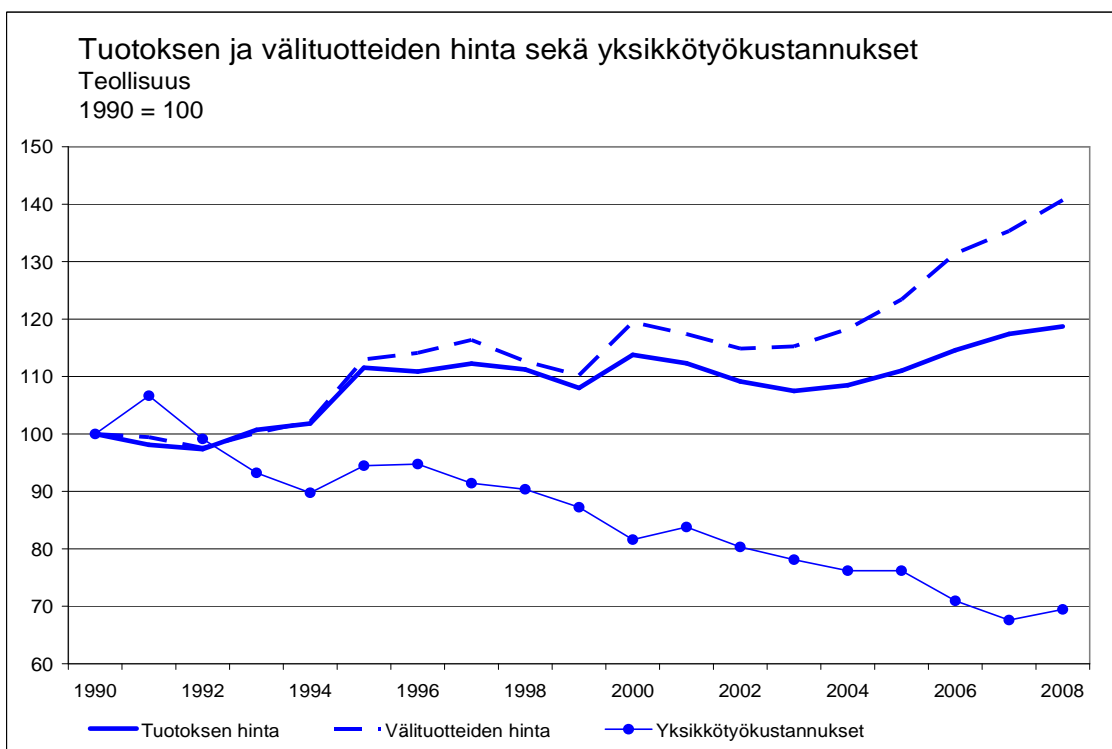
4.5 Väli tuote panosten hinnat

Yksikkötyökustannuksia on käytetty yleisimmin kilpailukyvyyn mittarina, koska niiden on perinteisesti katsottu heijastavan parhaiten eroja eri maiden tuottavuus- ja kustannuskehityksessä. Vaikka yksikkötyökustannukset yleensä heijastavat talouden muiden hintojen muutoksia, niiden osuus teollisuusmaiden välisessä kaupassa vaihdettavien tuotteiden tuotantokustannuksista on pitkällä aikavälillä pienentynyt. Väli tuote panosten osuus on vastaavasti kasvanut. Kustannuskehitystä arvioitaessa tulisi siis ottaa huomioon myös muiden väli tuote panosten hinnat.

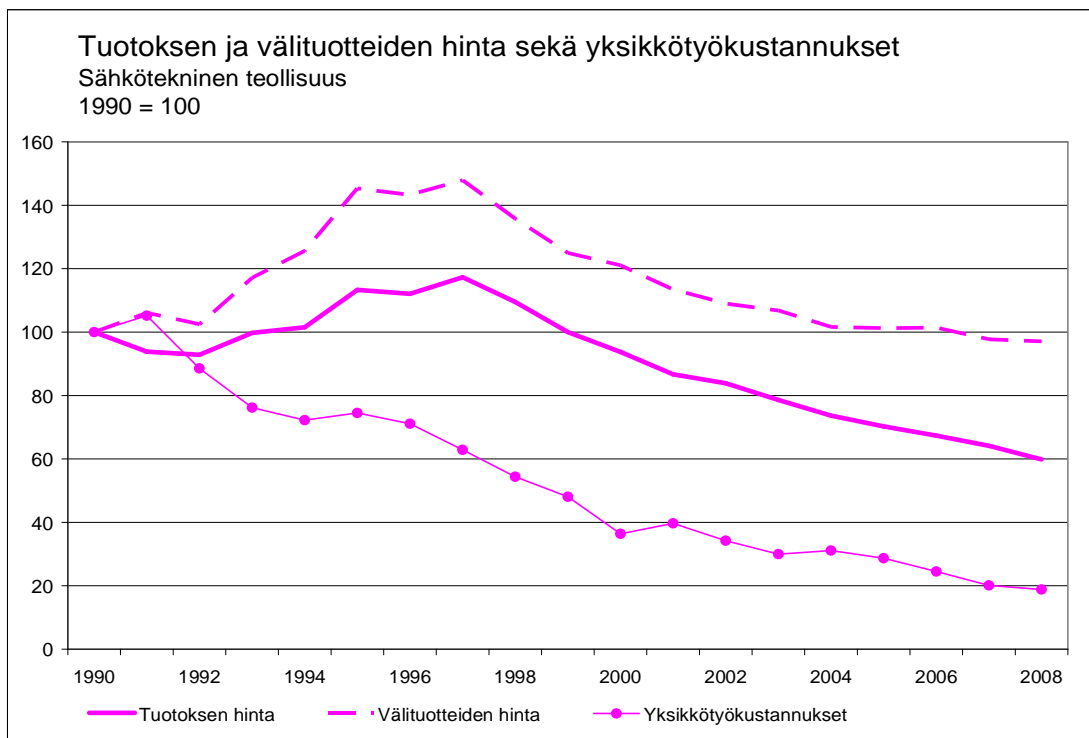
Hinta- ja kustannuskehityksen dekomponointi mahdollistaa tilinpidon mukaisten kilpailukykyindikaattorin pohjana olevien yksikkötyökustannusten ja kannattavuuden samanaikaisen arvioinnin. Alla olevissa kuvissa on esitetty tuotoksen hinnan, väli tuote panosten hinnan ja yksikkötyökustannusten kehitys talouden kaikilla toimialoilla, teollisuudessa ja sähköteknisessä teollisuudessa.

Koko talouden tasolla tuotoksen ja välituotteiden hinta on kehittynyt hyvin samanlaisesti ja yksikkötyökustannukset ovat kasvaneet vuoden 2000 jälkeen.

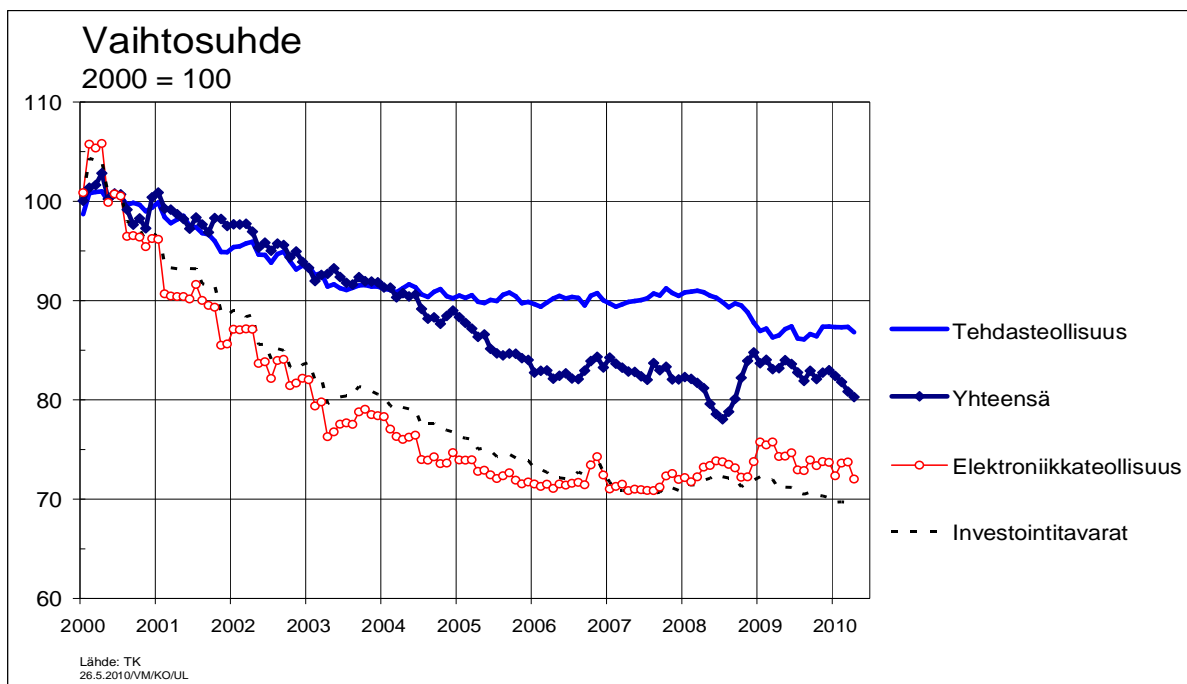
Teollisuuden tuotoksen ja välituotteiden hinnat ovat puolestaan eriytyneet, varsinkin 2000-luvun alkupuoliskon jälkeen. Välituotteet ovat kallistuneet selvästi tuotosta enemmän, eli arvonlisäyksen hinta on laskenut. Tämä tarkoittaa sitä, että jokaista tuotettua tuoteyksikköä kohti kotimaahan jäävä tuotto on pienentynyt. Yksikkötyökustannukset ovat teollisuudessa tasaisesti laskeneet, koska tuottavuus on kasvanut nopeammin kuin työkustannukset. Yksikkötyökustannusten lasku on osittain kompensoinut välituotekustannusten kasvua.

Sähköteknisen teollisuuden arvonlisäyksen hinta on laskenut erityisen voimakkaasti. Lopputuotteiden hinnat kasvoivat 1990-luvun alun jälkeen maltillisesti samalla kun välituotteet kallistuivat selvästi. 1990-luvun lopulta lähtien molemmat hinnat ovat laskeneet, mutta välituotteiden hinnat ovat laskeneet vähemmän kuin tuotoksen. Yksikkötyökustannukset ovat laskeneet voimakkaasti sähköteknisen teollisuuden poikkeuksellisen nopean tuottavuuskasvun johdosta. Havaittuun lopputuotehintojen huomattavaan laskuun voi olla monia syitä, kuten vaihtosuhteen heikkeneminen, ko. sektorin tuotevalikoiman muuttuminen, teknologinen kehitys tai tilinpitoon liittyvät tekijät¹⁶. Esimerkkinä uusista suurista muutoksista tilinpitoon ovat välityskaupan ja muiden palveluiden kaupan erät, jotka ovat kasvaneet viime vuosina ja ovat nykyisin merkittävä osa teollisuusyritysten vientiä.

Vaihtosuhtetarkastelu tukee edellä tehtyjä havaintoja. Sähköteknisen teollisuuden vaihtosuhteen voimakas heikkeneminen näyttää, Suomen ulkomaankaupalle tärkeiden investointituotteiden vaihtosuhteen heikkenemisen ohella, olevan keskeinen taustatekijä Suomen vaihtosuhteen heikkenemiselle. Elektroniikkateollisuuden vaihtosuhte on kuitenkin vuoden 2006 jälkeen tasaantunut tai jopa hiukan parantunut, mutta investointitavaroiden vaihtosuhte on uudelleen heikentynyt viime vuoden alusta alkaen.

¹⁶ Ks. esim. Jalava, J. – Pohjola, M.: Tieto- ja viestintäteknologian kvantifiointi – haasteita tilastoinnille ja tutkimukselle, Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/2003.

Sekä tehdasteollisuuden arvonlisäyksen hinnan aleneminen 2000-luvulla että sen taustalla oleva vaihtosuhteen heikkeneminen, mutta myös indikaattoreilla mitattu kilpailukyky, näyttävät olevan yhteydessä aiemmin kuvattuun, samanaikaiseen tehdasteollisuuden kannattavuuden heikkenemiseen: jyrkinä laskua havaitaan 2000-luvun alussa, tasaantumista tai lievää paranemista n. vuosina 2005-2007 ja sen jälkeen uudelleen heikkenevää kehitystä.

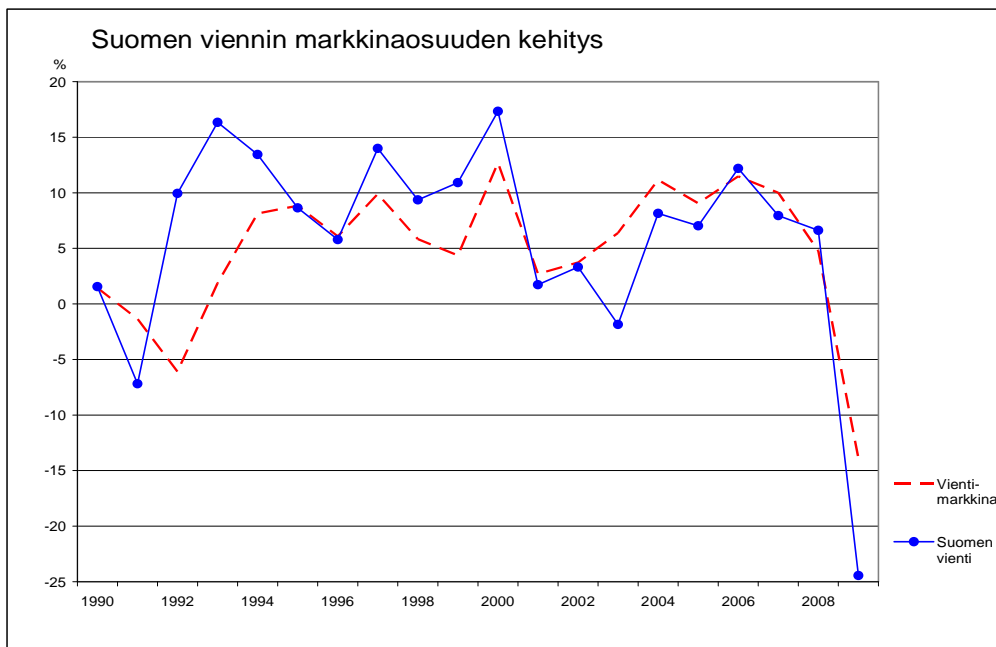
Vientiteollisuuden kannalta edellä kuvattu hinta- ja kustannuskehitys tarkoittaa, että myyntihinnat ovat jatkuvasti laskeneet samalla kun tuotantokustannukset (niin välituote- kuin työkustannuksetkin) ovat nousseet. Tämä epäsuotuisa hintakehitys lisää jatkuessaan tuottavuuden parantamisen välttämättömyyttä.

Välituotepanosten hintoja voi luonnollisesti seurata myös suoraan hintatilastoista, mutta tämä edellyttää lisäpohdintaa siitä, mitä panoshintoja olisi hyödyllistä seurata (mm. sähkö-, polttoaineet) ja mitä hintakäsitettä on tarkoituksenmukaisinta käyttää, sillä nämä vaihtelevat hintaindeksien välillä. Yleisimmissä hintaindekseissä on se hyöty, että niitä on kansainvälisesti hyvin saatavilla ja ne ovat vertailukelpoisia.

4.6 Suomen talouden hintakilpailukyky ja viennin markkinaosuudet

Euroalueen viennin on havaittu seuraavan läheisesti maailmankaupan kehitystä. Komission laskelmien mukaan myös Suomen viennin kasvun ja maailmankaupan kasvun korrelaatiokerroin oli yli 0.85 vuosina 1992 - 2009. Lyhyellä aikavälillä yksittäisen maan vientimarkkinoiden kasvu määrää pitkälti vientikehityksen. Myös kotimaisen aktiviteetin muutokset vaikuttavat lyhyellä aikavälillä vientiin ja tuontiin. Pidemmällä aikavälillä kuitenkin viennin kilpailukyky nousee tärkeämpään osaan.

Alla olevassa kuvassa on tarkasteltu Suomen vientimarkkinan ja Suomen viennin kehitystä. Vientimarkkinalle on käytetty OECD:n Suomelle laskemaa vientimarkkinakehitystä ja -ennustetta. Kun vientiä kuvaava käyrä on vientimarkkinakäyrän yläpuolella Suomi kasvattaa ulkomaankaupan markkinaosuuksiaan ja päinvastoin. Lähihistorian huomattavin markkinaosuuksien kasvu ajoittuu 1990-luvun laman jälkeisiin sähköteknisen teollisuuden nopean kasvun vuosiin. Vuosituhannen taitteesta alkaen Suomi on kuitenkin menettänyt markkinaosuuksiaan. Näin on käynyt valtaosalle kehittyneistä maista, mikä heijastaa nopeasti kasvavien kehittyvien maiden – erityisesti Kiinan - rynnistystä maailmanmarkkinoille.

Kun verrataan markkinaosuuksien kehittymistä yleisimpiin, komission käyttämiin kilpailukykyindikaattoreihin, huomataan että Suomen kilpailukyky heikkeneminen 2000-luvun alkuvuosina näyttäisi osuvan yksiin markkinaosuuksien menettämisen kanssa. Vuosina 2004-2006 kilpailukyky – hieman indikaattorista riippuen – joko parani tai pysyi ennallaan ja samanaikaisesti ero vientimarkkinan kasvun ja Suomen viennin kasvun välillä kapeni. Vuoden 2006 jälkeen hintakilpailukykyä on menetetty, mikä on yhteydessä markkinaosuuksien kääntymiseen uudelleen laskuun. Vuonna 2008 ennen kriisin puhkeamista vienti kuitenkin kasvoi nopeammin kuin vientimarkkinat, mikä heijastanee nimellisen valuuttakurssin väliaikaista heikkenemistä. Se, mikä indikaattori viime kädessä parhaiten ennustaisi viennin markkinaosuuksia, on kuitenkin empiirinen kysymys ja vaatisi lisäselvittelyä¹⁷.

5. Johtopäätöksiä ja ehdotus uudeksi seurantakehikoksi

Tässä selvityksessä on käyty läpi kilpailukykyanalyysin lähtökohtia ja käytössä olevia kilpailukykyindikaattoreita. Erityisesti on pyritty tuomaan esille Suomen taloutta koskevia erityispiirteitä, jotka on syytä toimikunnan tulevassa raportoinnissa nostaa jatkossa paremmin esille perinteisen kilpailukykykehikon rinnalla.

Kilpailukyky määrittelemisen kulloinkin käsillä olevan kysymyksen analysointia varten on edellytys oikean indikaattorin valinnalle. Kilpailukyky voidaan nähdä kilpailumenestyksenä tai kilpailuedellytyksinä.

Jos kilpailukyky ymmärretään laajasti kykyä kerryttää talouskasvua, sen arviointi toimikunnassa pelkästään yksikkötyökustannuskehityksen kannalta on ollut melko kapea näkökulma. Yksikkötyökustannukset ovat kiistatta tärkeä työn kysyntään vaikuttava indikaattori, mutta vain yksi osatekijä, jos tavoitteena on myös arvioida yritysten edellytyksiä toimia kannattavasti. Kustannusindikaattorina se eroaa myös olennaisilta osin hintakehityksen indikaattoreista, mikä on syytä tuoda myös toimikunnan tulevassa raportoinnissa paremmin esille.

Työryhmä esittää, että toimikunnan käytössä ollut kilpailukykyindikaattori säilytetään pääasiallisena, säännöllisesti raportoinnissa käytettävänä indikaattorina tämän luvun ensimmäisessä kappaleessa esitettävien päivityksin. Sen lisäksi työryhmä ehdottaa toisessa kappaleessa sen rinnalle muita indikaatto-

¹⁷ Ks. euroaluetta koskien: Ca'Zorzi, M. – Schnatz, B. (2007): "Explaining and forecasting euro area exports", ECB Working Paper No. 833

reita ja kvalitatiivista arviointia toimikunnan raportoinnin kulloinkin valittavan painopisteen mukaisesti.

5.1 Tukuseton uusi kilpailukykyindikaattori

Kilpailukykyryhmä ehdottaa Tulo- ja kustannuskehityksen selvitystoimikunnan raporteissaan käyttämäksi uudeksi indikaattoriksi vanhan indikaattorin pohjalta päivitettyä yksikkötyökustannuksilla deflatoitua efektiivistä valuuttakurssi-indikaattoria. Perusteluna on, että yksikkötyökustannukset heijastavat edelleen talouden muiden hintojen muutoksia ja sopivat toimikunnan seurantatyöhön, jonka keskeinen kiinnostuksen kohde on palkanmuodostus. Uuteen indikaattoriin ehdotetaan kuitenkin käytetyn vertailumaaryhmän laajentamista yhdellä maalla sekä kauppapainojen päivittämistä.

Seuraavassa käydään läpi pala palalta uusi indikaattori ja kuvataan millä tavalla se poikkeaa toimikunnan perinteisestä indikaattorista. Uusi indikaattori on, kuten vanhakin, yksikkötyökustannuksilla deflatoitu efektiivinen valuuttakurssi, jotka voidaan formaalimmin esittää seuraavasti

$$\text{Tuku - indeksi} = \frac{\sum_{i=1}^{14} (w_i \cdot E_i \cdot ULC_i)}{ULC_{FI}}$$

i = Itävalta, Belgia, Kanada, Tanska, Ranska, Saksa, Italia, Japani, Alankomaat, Norja, Espanja, Ruotsi, Iso-Britannia, USA, Korea

w_i = ym. maan paino indeksissä

E_i = ym. maan valuuttakurssin vuosikeskiarvo (euro / maan i valuutta)

ULC_i = ym. maan teollisuuden yksikkötyökustannukset maan omassa valuutassa (2000=100)

Koreaa ehdotetaan lisättäväksi kilpailijamaiden ryhmään, sillä sen merkitys Suomen ulkomaankaupalle on kasvanut ja se kilpailee monilla samoilla aloilla kuin Suomi kolmansien maiden markkinoilla. Sen kasvava paino kuvaa samalla muutosta Suomen ulkomaankaupan suuntautumisessa Aasian kasvaville markkinoille erityisesti 1990-luvun alun jälkeen.

Kauppapainojen päivittämisessä on hyödynnetty BIS:n Suomelle laskeman suppean valuuttakurssi-indeksin mukaisia painoja toimikunnan vanhassa indikaattorissa mukana olleille 14:lle maalle sekä Korealle (skaalattuna sataan)¹⁸. BIS:n painot ovat saatavilla vuodesta 1990 alkaen.

	AT	BE	CA	DK	FR	DE	IT	JP	NL	NO	ES	SE	GB	US	KR
1990-1992	2,0	3,7	1,0	3,9	7,8	23,9	6,6	6,9	4,6	3,0	2,5	13,7	10,1	9,2	1,1
1993-1995	1,9	3,9	1,0	3,6	7,4	22,3	6,1	8,3	5,2	3,0	2,7	11,3	10,7	11,0	1,5
1996-1998	1,8	4,0	1,1	3,5	7,7	20,7	6,5	7,3	5,7	3,0	2,8	11,4	10,7	12,2	1,6
1999-2001	2,0	4,4	1,2	3,8	8,4	22,7	7,1	8,0	6,3	3,3	3,1	12,5	11,7	13,3	1,8
2002-2004	2,0	4,3	1,2	3,4	7,7	22,0	6,7	6,5	6,0	2,7	3,3	11,4	9,3	10,7	2,7
2005-2007	2,0	4,7	1,2	3,4	7,0	23,1	6,5	6,1	6,4	2,8	3,5	12,1	8,1	9,6	3,5
Vanha indeksi	1,2	3,9	1,7	4,1	5,8	18,2	5,3	2,9	8,2	4,3	4,3	18,5	11,5	9,9	0
Erotus vs 05-07	0,8	0,8	-0,5	-0,7	1,2	4,9	1,2	3,2	-1,8	-1,5	-0,8	-6,4	-3,4	-0,3	3,5

Painot on päivitetty joka kolmas vuosi, minkä ansiosta ulkomaankaupan maantieteellisen jakautumisen muuttuminen yli ajan tulee huomioitua. Viimeisillä riveillä on verrattu BIS:n tuoreimpia Suomen kauppakumppaneiden painoja (v. 2005-2007) toimikunnan vanhaan indeksiin. Suurimmat muutokset

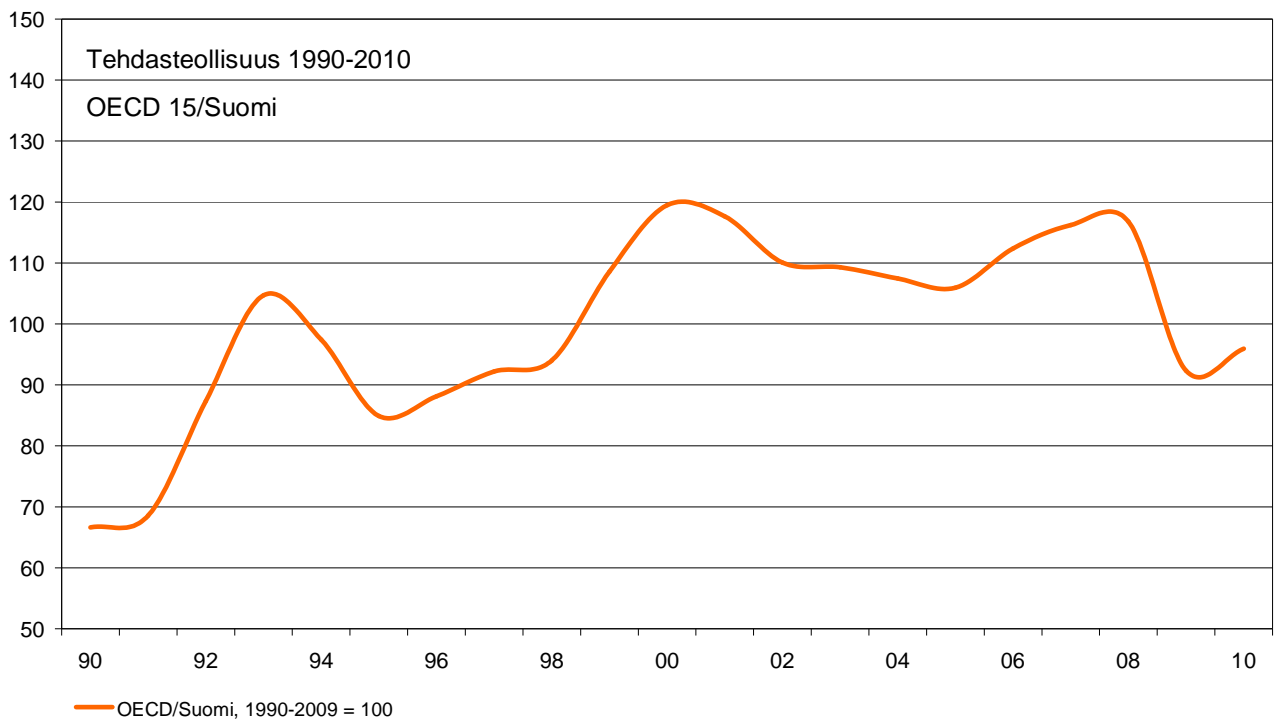
¹⁸ Myös Euroopan komissiolta on saatavissa vuosittain päivitettäviä kauppapainoja Suomelle vuodesta 1993 alkaen. Niissä ei kuitenkaan ole huomioitu en käyttöä, mutta näistä ei ole vielä saatu (8.6.) komission puolelta riittävää informaatiota. Komission Suomelle laskemia painoja on saatavilla vuodesta 1993 alkaen. Alla olevassa taulukossa on esitetty

uuden indikaattorin painoissa suhteessa vanhoihin, suoriin vientiosuuksiin perustuneisiin painoihin, ovat Saksan kauppapainon kasvaminen ja Ruotsin painon pieneneminen.

Valuuttakursseina on käytetty vuosikeskikursseja euro/kyseisen maan valuutta. Ennusteajanjaksolle on käytetty indeksin laskentahetkeen mennessä tilastoituja kuukausittaisia valuuttakursseja ja oletettu tuleville kuukausille samaa kurssia kuin viimeinen havainto. Vuosikeskiarvo kuluvalle ja seuraavalle vuodelle on laskettu näiden kuukausikurssien perusteella. Indikaattorissa mukana olevien päävaluuttojen kurssikehitys on esitetty erikseen liitteessä 2.

Indikaattorissa on edelleen käytetty deflaattorina teollisuuden yksikkötyökustannuksia maan omassa valuutassa, jotka on menneen kehityksen osalta otettu Yhdysvaltain Bureau of Labor Statistics – tilastosta ja EU:n AMECO-tietokannasta. Yksikkötyökustannusennusteita ei ole saatavissa (enää) erikseen teollisuudelle, joten ennusteajanjaksolla on jouduttu olettamaan muiden maiden teollisuuden yksikkötyökustannusten kehittyvän samalla tavalla kuin komission ennusteen mukaiset koko talouden yksikkötyökustannukset. Suomen yksikkötyökustannukset ennusteajanjaksolla perustuvat edelleen valtiovarainministeriön suhdanne-ennusteeseen.

Suhteelliset yksikkötyökustannukset (samassa valuutassa)

14.6.2010/VM/KOMO

Perusvuodeksi indikaattorissa on vaihdettu valuuttakurssi-indeksin keskiarvo vuosina 1990-2009. Tämän vuoksi esimerkiksi kilpailukyvyn paraneminen 1990-luvun laman jälkeen ei näytä yhtä dramaattiselta kuin aiemmassa, vuosien 1970-2009 keskiarvoa perusvuotenaan käyttävässä indikaattorissa. Työryhmän mielestä kilpailukyvyn kehitystä on mielekkäintä seurata ajanjaksolla, jolla talouden tuotanto ja vientirakenne on ollut suunnilleen samankaltainen. Pitemmän aikavälin keskiarvo puolestaan on helpommin perusteltava benchmark kuin mikään yksittäinen vuosi.

Työryhmä keskusteli siitä, kuinka Suomelle nykyään tärkeät kauppakumppanit, Venäjä ja Kiina, tulisi huomioida kilpailukykytarkastelussa. Niiden jättämiselle Tukusetolle ehdotettavasta indikaattorista ulkopuolelle on kaksi perustelua. Ensiksi, näille maille ei ole saatavissa tilastoaineistoa yksikkötyökustannuksista. Näin ollen Tukuseton perinteistä indikaattoria ei voida laajentaa näillä mailla. Toiseksi, vaikka aineistoa olisi saatavilla, tuore tutkimus valuuttakurssi-indikaattorien painorakenteesta (ks. mm.

Klau&Fung (2006)) viittaa siihen, että kilpailukykyä tulisi verrata vain niihin maihin, joilla on suunnitteen samankaltainen tuotantorakenne.

Erityisesti Kiinan kohdalla on todennäköistä, että vaihdettavat tuotteet ovat keskenään komplementteja, eivätkä siis kilpaile keskenään kolmansilla markkinoilla. Venäjän kauppa taas painottuu energian tuontiin – niin ikään suomalaiselle tuotannolle komplementaarinen välituote. Venäjän kohdalla ongelmallisia olisivat myös esimerkiksi ruflan erittäin voimakkaat heikkenemiset vuosina 1998 ja 2009, jotka näkyisivät Suomen kilpailukykyyn merkittävänä heikkenemisenä kuitenkin kuvastamatta todellisia taloudellisia vuorovaikutussuhteita näiden maiden välillä.

5.2 Muut seurattavat indikaattorit

Työryhmä ehdottaa, että toimikunnan oman indikaattorin lisäksi komission kilpailukykyindikaattorit säilytetään raportoinnissa, koska niillä voidaan laaja-alaisesti ja vertailukelpoisesti kuvata mennyttä kehitystä. Komission indikaattorit raportoitaisiin kuitenkin jatkossa niin, että niistä otetaan mukaan vain ne, jotka palvelevat kulloinkin käsiteltävää kysymystä. Indikaattoreita on myös syytä viestin selkeyttämiseksi jakaa eri kuviin. Komission laajan maajoukon indikaattori sisältää Kiinan ja Venäjän, joten sitä voidaan hyödyntää taaksepäin katsovaan analyysiin.

Työryhmä pitää hyödyllisenä myös säilyttää palkkojen, tuottavuuden ja yksikkötyökustannusten vertailut Suomen ja euroalueen välillä, koska niistä saadaan tarkempaa kuvaa eri komponenteista, jotka ovat mukana kustannuskilpailukykyindikaattorissa.

Työryhmä pitää tärkeänä seurata Suomen tuotanto- ja vientirakenteen kehitystä, sillä sen erityispiirteet, viimeisten vuosien ajan erityisesti sähköteknisen teollisuuden rooli, heijastuvat osaltaan kaikkiin koko taloutta tai teollisuutta kuvaaviin kilpailukykyindikaattoreihin. Viennin markkinaosuuden kehityksen seuranta on tässä suhteessa tärkeä ja tulisi sisältyä vakioraportointiin.

Työryhmän mielestä on tärkeää seurata Venäjän ja Kiinan kehitystä. Perinteisten kilpailukykyindikaattorien avulla tehty seuranta voi kuitenkin edellä mainittujen varausten vuoksi olla tulkinnanvaraista, minkä vuoksi on turvaututtava myös kvalitatiiviseen analyysiin.

Välituotekäytön ja sitä kautta välituotepanosten kustannusten merkitys on kasvanut, mutta niitä ei ole aiemmin toimikunnassa seurattu. Työryhmä esittää, että toimikunta kiinnittäisi tähän jatkossa huomiota. Esimerkiksi tässä selvityksessä esitellyt kuvat tuotoksen hinnan, välituotteiden hinnan ja yksikkötyökustannusten kehittymisestä voisivat ensi vaiheessa tuoda välituotekäyttöön liittyviä erityiskysymyksiä paremmin tietoisuuteen. Lisäksi, mikäli esimerkiksi toimikunnalle esitelty Etlan yksikkökustannusten (vs. yksikkötyökustannukset) seurantakehikko etenee, toimikunta voisi tietyin väliajoin tarkastella sen tuloksia.

Toimikunnassa on aiemmin seurattu kuluttajahintojen ohella myös erilaisten tuottajahintojen kehitystä, koska niitä on pidetty yritysten palkanmaksuvaran kannalta tärkeinä. Tuottajahintaindeksit¹⁹ kuvaavat hyödykkeiden hintakehitystä yritysten näkökulmasta mittaamalla niiden myynnistään saamaa hintaa, mutta eivät ota suoraan huomioon välituotteiden hintamuutoksia. Tuottajahintojen seuranta palvelee joka tapauksessa toimikunnan muuta hintojen ja kustannusten seurantaa, mutta erikseen voitaisiin miettiä, miten hintatilastoja voitaisiin paremmin hyödyntää välituotepanosten hintojen seurannassa.

¹⁹ Suomessa on käytössä teollisuudelle viisi tuottajahintaindeksiä: teollisuuden tuottajahintaindeksi, vientihintaindeksi, tuontihintaindeksi, kotimarkkinoiden perushintaindeksi sekä tukkuhintaindeksi. Indeksien toimialakattavuudet ja hintakäsitteet poikkeavat hiukan toisistaan. Lisäksi tilastoidaan palvelujen tuottajahintaindeksejä.

5.3 Toimialakohtainen kilpailukyvyen seuranta

Tuottavuuden kohoaminen on Suomessa viimeisen kymmenen, viidentoista vuoden aikana keskittynyt voimakkaasti sähkötekniseen teollisuuteen. Tämän toimialan merkitys taloutemme kasvutekijänä on kuitenkin supistumassa. Avoimen sektorin kasvun painopiste on siirtynyt muille, meidän tapaukses-
samme perinteisemmille toimialoille kuten metallituoteteollisuuteen ja konepajateollisuuteen. Näillä aloilla työn tuottavuuden tähänastinen kasvu sen kummemmin kuin sen vastaiset näkymätään eivät vedä vertoja sähkötekniselle teollisuudelle.

Toimikunnassa on esitetty, että toimialojen väliset, merkittävät tuottavuuden kasvuerot puoltaisivat niiden tarkempaa selvittelyä. Työryhmä suhtautuu myönteisesti toimialakohtaisten tuottavuus- ja kustannuskehityserojen tuomiseen näkyvämmiin esille. Ensimmäinen vastaan tuleva ongelma on kuitenkin tuotannonaloittaisen tuottavuuskehityksen mittaaminen, joka on erityisen hankalaa palvelualoilla ja julkisella sektorilla.

Vaikka tuottavuuden kasvua pidetään pitkällä aikavälillä ja kokonaistaloudellisesta näkökulmasta tärkeimpänä reaali-palkkojen kasvuvarama määrittävänä tekijänä, tuottavuuden ja palkkojen suhde yrityksen tai toimialan tasolla riippuu monesta tekijästä²⁰. Ensiksi, toimialan sisällä toimivien yritysten tuottavuuserot voivat olla hyvin merkittäviä, minkä vuoksi myös niiden palkanmaksuvara vaihtelee suuresti. Toiseksi, jopa yritystasolla on hankalaa käytännössä arvioida missä määrin tuottavuuden kasvu johtuu työntekijästä itsestään tai hänen työpanoksensa paranemisesta.

Tuottavuuden kasvu ei välttämättä automaattisesti paranna yritysten palkanmaksukykyä. Esimerkiksi Suomen ylivoimaisesti ripeimmistä tuottavuuskasvusta vastanneella sähköteknisellä toimialalla on tapahtunut huomattavaa, koko toimialaa hyödyttäneitä teknologista kehitystä, jonka seurauksena kyseisen toimialan tuotteiden hinnat ovat laskeneet voimakkaasti maailmanmarkkinoilla. Suomen sähköteknisen teollisuuden yritysten palkanmaksukyky ei ole siis tuottavuuden kasvusta huolimatta parantunut, vaan hintojen laskun kautta lähinnä ulkomailla olevat kuluttajat ovat hyötynet kehityksestä.

Lisänäkökohtana on, että esimerkiksi pääomaintensiteetti voi tietyllä toimialalla vaihdella paljon maasta toiseen. Tämä heijastuu luonnollisesti tuottavuuden, ja siten yksikkötyökustannusten eroihin. Toisaalta myös kannattavuus vaihtelee pääomaintensiteetin mukaan. Kilpailullisessa maailmassa toimialoittaisten palkkaerojen pitäisi heijastaa inhimillisen pääoman, ei niinkään alojen tuottavuuden, eroja. Yksikkötyökustannukset ovat viime kädessä makrotaloudellisia indikaattoreita, joilla indikoidaan kansantaloudellisen palkka-, valuuttakurssi- ja tuottavuuskehityksen (sekä ulkomaankaupan vaihtosuhteen) yhteisvaikutusta maan tuotannon suhteelliseen kustannustasoon.

Teknologisen kehityksen lisäksi myös kansainvälisen kilpailun kireys määrittää toimialojen ja yritysten edellytyksiä siirtää palkkakustannuksia hintoihin ja näin ollen niiden palkanmaksuvara. Sen sijaan yritysten toimintaympäristön nopeat muutokset kyllä viittaisivat siihen, että niiden tarve yksilöllisemmälle palkkapolitiikalle on kasvanut.

Tietyin väliajoin tehtävä katsaus toimialoittaiseen kilpailukyky- ja kannattavuuskehitykseen voisi olla toimikunnan kannalta hyödyllistä ja täydentäisi määrääaikaisraportointia. Toimikunnan pääasiallisena tehtävänä on kuitenkin seurata Suomen hintakilpailukyvyen kehittymistä palkanmuodostuksen ja makrovakauden näkökulmasta. Lisäksi, toimialoittaisen jatkuvan seurannan rakentaminen ja ylläpito vaatisivat merkittäviä lisäresursseja.

²⁰ Ks. myös Suomen Pankki (2010): ”Talouden näkymät”, Euro & talous 1/2010

Lähdeluettelo

- Adolfson, M. (1997): "Exchange rate pass-through to Swedish import prices", *Finnish Economic Papers, Vol. 10, Nr. 2*
- Buldorini, L. – Makrydakis, S. – Thimann, C. (2002): "The effective exchange rates of the euro", *ECB Occasional Paper No.2*
- Ca'Zorzi, M. – Schnatz, B. (2007): "Explaining and forecasting euro area exports", *ECB Working Paper No. 833*
- Chinn, M. (2006): "A primer on real effective exchange rates: determinants, overvaluation, trade flows and competitive devaluation", *Open Economies Review 17: 115-143*
- Esteves, P. – Reis, C. (2006): "Measuring export competitiveness: revisiting the effective exchange rate weights for the Euro area countries", *Banco de Portugal Working Papers, 11/2006*
- Etla (2009): "Toimialojen kannattavuus" 2/2009
- European Commission (2010): "Surveillance of intra-euro-area competitiveness and imbalances", *European Economy 1/2010*
- European Commission (2010): "The impact of the global crisis on competitiveness and current account divergences in the euro area", *Quarterly Report on the Euro Area, Volume 9 No 1 (2010)*
- European Commission (2009): "Competitiveness developments within the euro area", *Quarterly Report on the Euro Area, Volume 8 No 1 (2009)*
- Hukkinen, J. (1996): "Kilpailukyky, ulkomaankaupan rakenne ja taloudellinen kasvu", *Suomen Pankki, Tutkimuksia E:5*
- Klau, M. – Fung, S. (2006). "The new BIS effective exchange rate indices", *BIS Quarterly Review, March 2006*
- Sorjonen, P. (2007): "Mikä on Suomen kilpailukyky?", *Suhdanne 2007:2, Etla*
- Suomen Pankki (2010): "Talouden näkymät", *Euro & talous 1/2010*

LIITE 1.

Vientiosuus kokonaiskäytöstä yli 20 %:

17 Tekstiilien valmistus	51,7
18 Vaatteiden valmistus; turkisten muokkaus	54,1
19 Parkitseminen ja muu nahan valmistus; laukkujen ja jalkineiden valmistus	47,2
20 Puutavaran, puutuotteiden sekä korkki- ja punontatuotteiden valmistus	47,4
21 Massan, paperin ja paperituotteiden valmistus	63,2
23 Koksiin, öljytuotteiden ja ydinpolttoaineen valmistus	43,8
24 Kemikaalien, kemiallisten tuotteiden ja tekokuitujen valmistus	54,8
25 Kumi- ja muovituotteiden valmistus	45,3
26 Ei-metallisten mineraalituotteiden valmistus	26,2
27 Perusmetallien valmistus	59,4
28 Metallituotteiden valmistus pois lukien koneet ja laitteet	25,8
29 Koneiden ja laitteiden valmistus	56,5
30 Konttori- ja tietokoneiden valmistus	30,0
31 Muu sähkökoneiden ja laitteiden valmistus	60,6
32 Radio-, televisio- ja tietoliikennevälineiden valmistus	85,0
33 Lääkintäkojeiden, hienomekaanisten kojeiden valmistus	71,2
34 Autojen ja perävaunujen valmistus	58,2
35 Muu kulkuneuvojen valmistus	32,8
36 Huonekalujen valmistus; muu valmistus	24,6
37 Kierrätys	41,4
61 Vesiliikenne	62,7
62 Ilmaliikenne	35,9
72 Tietojenkäsittelypalvelut	24,5
73 Tutkimus ja kehittäminen	26,0

Tuotujen välituotteiden käytön osuus kaikkien välituotteiden käytöstä (tuonti + kotim.) yli 20 %:

13 Metallimalmien louhinta	22,4
14 Muu mineraalien kaivu	23,1
17 Tekstiilien valmistus	45,2
18 Vaatteiden valmistus; turkisten muokkaus	46,0
19 Parkitseminen ja muu nahan valmistus; laukkujen ja jalkineiden valmistus	48,3
23 Koksiin, öljytuotteiden ja ydinpolttoaineen valmistus	82,5
24 Kemikaalien, kemiallisten tuotteiden ja tekokuitujen valmistus	42,7
25 Kumi- ja muovituotteiden valmistus	45,3
26 Ei-metallisten mineraalituotteiden valmistus	26,1
27 Perusmetallien valmistus	44,7
28 Metallituotteiden valmistus pois lukien koneet ja laitteet	34,9
29 Koneiden ja laitteiden valmistus	35,6
30 Konttori- ja tietokoneiden valmistus	83,3
31 Muu sähkökoneiden ja laitteiden valmistus	46,2
32 Radio-, televisio- ja tietoliikennevälineiden valmistus	47,8
33 Lääkintäkojeiden, hienomekaanisten kojeiden valmistus	55,5
34 Autojen ja perävaunujen valmistus	52,8
35 Muu kulkuneuvojen valmistus	33,9
36 Huonekalujen valmistus; muu valmistus	32,7
37 Kierrätys	43,6
40 Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto	38,5
50 Moottoriajoneuvojen kauppa, korjaus ja huolto sekä polttoaineen vähittäismyynti	22,5
52 Vähittäiskauppa pois lukien moottoriajoneuvot; kotitaloustavaroiden korjaus	20,2
61 Vesiliikenne	81,1

LIITE 2.

